गुलाबगीता

संस्कृतमूलम्

प्रा. मधुसूदनः पेन्ना

मराठीभाषान्तरम्

डॉ. मञ्जूषा चन्ने

कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः

रामटेकम्–441106, जि. नागपुरम्

गुलाबगीता

संस्कृतमूलम्

प्रा. मधुसूदनः पेन्ना

मराठीभाषान्तरम्

डॉ. मञ्जूषा चन्ने

प्रधानसम्पादकः

प्रा. श्रीनिवास वरखेडी
मा. कुलगुरुः, क.का.सं.वि., रामटेकम्

कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः
रामटेकम्–441106, जि. नागपुरम्

शीर्षकम् – **गुलाबगीता**

संस्कृतमूलम् – **प्रा. मधुसूदन पेन्ना**

मराठीभाषान्तरम् – **डॉ. मंजुषा चन्ने,** सहायक प्राध्यापिका,
साहित्यविभागः, राष्ट्रियसंस्कृतसंस्थानस्य, अगरतलापरिसरः

प्रधानसम्पादकः – **प्रा. श्रीनिवास वरखेडी**
मा. कुलगुरुः, क.का.सं.वि., रामटेकम्

सम्पादकः – **प्रा. मधुसूदन पेन्ना,**
निदेशकः, संशोधनं प्रकाशनञ्च

प्रकाशकः – **कुलसचिवः,**
कविकुलगुरुकालिदाससंस्कृतविश्वविद्यालयः, रामटेकम्

प्रकाशन वर्षम् – 2018

आवृत्तिः – प्रथमा

ISBN- 978-93-85710-17-9
(e-book as well is printed)

मूल्यम् –

मुद्रापकः– अवधूत ग्रॅफिक्स ॲण्ड प्रिन्टींग, रामदासपेठ, नागपूर

प्रतिज्ञापनपत्रम्

ग्रन्थेऽस्मिन् वर्णिताः विचाराः पूर्णांशेन लेखकरूपेण मदीया वर्तन्ते । कविकुलगुरु–कालिदास–संस्कृत– विश्वविद्यालयस्य प्रशासनेन सह तेषां कोऽपि सम्बन्धः नास्ति इति अहं लेखकरूपेण अत्र प्रतिजानामि स्वीकरोमि च।

लेखकः– **प्रा. मधुसूदनः पेन्ना**

कुलगुरुवाचः

आधुनिककाले महाराष्ट्रस्य आध्यात्मिकपुरुषेषु अवश्यगणनीयाः प्रज्ञाचक्षुरित्युपाधिभाजः श्रीमन्तः गुलाबरावमहाराजाः । जन्मान्धतामपि अविगणय्य एतैः चतुस्त्रिंशद्वर्षाणामेव आयुषि उपसार्धैकशतग्रन्थानां विविधभाषोपनिबद्धानां प्रणयनेन अपरैव काचिद् प्रज्ञारीतिराविष्कृता। दर्शनं व्याकरणं संगीतम् आयुर्वेदः भौतिकशास्त्रमित्यादिविषये विपुलं वाङ्मयं निर्मितम् । योगवासिष्ठं, भागवतं, भगवद्गीता - इत्यादिषु आध्यात्मिकविषयेषु स्वीया अलौकिकप्रतिभा अविष्कृता।

अनध्यस्तविवर्तः,ज्ञानोत्तरभक्तिरित्यादिनवीनविचाराश्च प्रतिपादिताः। उपत्रिंशद्ग्रन्थाः संस्कृतभाषया रचिताः। एवं विविधग्रन्थेषु विद्यमानानां कर्म-भक्ति-ज्ञान-अवतार विषयकाणां दार्शनिकं चिन्तनं जिज्ञासूनाम् उपयोगाय 'गुलाबगीता' इतिनाम्ना प्रा. मधुसूदन पेन्ना महोदयेन ४५०श्लोकेषु सङ्कलितम्। तस्य संस्कृतग्रन्थस्य मराठी भाषान्तरञ्च डॉ. मञ्जूषा चन्ने इत्यनया महोदयया कृतम् । अहमेतौ लेखकानुवादकमहोदयौ भूरि अभिनन्दामि।

संस्कृतभाषाया उपनिबद्धानाम् आधुनिककृतीनामपि प्रोत्साहनं कर्तव्यम् इति विश्वविद्यालयस्य उद्दिष्टेषु अन्यतमम् उद्दिष्टम् । तदनुसारम् इयं कृतिः प्रकाश्यते ।

भवदीयः

दि. ०९-०१-२०१९ प्रा. आचार्यः श्रीनिवासः वरखेडी

कुलगुरुः

AZH$_{UH$m

⌘⌘⌘

गुलाबगीता

अथ प्रथमोऽध्यायः

AW JrVm àdú`m{_ Jcm~ñ` _hmË_Z…Ÿ&
fS>XeZn`…{gÝYméØVm {Xì`dmŠgYm_Ÿ&&1Ÿ&&

अनुवाद– षड्दर्शनरूपी क्षीरसागरातून उगम पावलेली महात्मा गुलाबरावमहाराजांची दिव्यामृतवाणी गीता मी आता सांगणार आहे.

C_m _mVm {nVm eå^Jékm©Zídam _hmZŸ&
n{V… gmj mV OJV Ìm Vm I rH$îUm _ OJXJé…Ÿ&&2Ÿ&&

अनुवाद–माझी माता उमा, पिता शंभु, महान् ज्ञानेश्वर माझे गुरु असून या जगाचा रक्षणकर्ता व जगद्गुरु असलेला प्रत्यक्ष श्रीकृष्ण माझा पती आहे.

amYmÚm… ^{JÝ`m _ ^{º$_mJmZgm[aU…Ÿ&
n#mm`VZ_VÝ_ {ZË`œ`{d^{fV_Ÿ&&3Ÿ&&

अनुवाद– भक्तिमार्गाचे अनुसरण करणाऱ्या राधादी (गोपिका) माझ्या भगिनी आहेत.नित्य ऐश्वर्याने विभूषित असणारे हेच माझे ‘पंचायतन’(उमा, शंभु, ज्ञानेश्वर,श्रीकृष्ण आणि राधादी भगिनी हे पाच) आहे.

gYm_Vm {dYm`mXm ZmZmJÝWg_m{Z `:Ÿ&
ì`MrH$gZ _hmWm{Z I rJbm~ àUm{_ V_Ÿ&&4Ÿ&&

अनुवाद–ज्याने प्रारंभी प्रतिज्ञा करून त्यानंतर महान् अर्थ किंवा गहनार्थ सांगणारी ग्रंथपुष्पे विकसित केली त्या गुलाबरावमहाराजांना मी प्रणाम करतो.

^pŠVkmZ VWm `mJm {dkmZ nmabm{HH_Ÿ&
Am`dXm{XgÀN>mñÌ ~^m Vpñ_Z {dZm I___Ÿ&&5Ÿ&&

अनुवाद– भक्ती, ज्ञान, योग, पारलौकिक विज्ञान आणि आयुर्वेदादी शास्त्रे परिश्रमाशिवायच त्यांना प्राप्त झाली.

ZmZmemñÌmpŠVgmdU ñd~{Õ{ZH$f {eV_Ÿ&
AmË_mZ^{V{Xì`m½Zm Jbm~: g_bj`VŸ&&6Ÿ&&

अनुवाद–गुलाबराव महाराजांनी स्वबुद्धीच्या कसोटीवर विविधशास्त्रातील तेजस्वी सुवर्णवचनांचे आत्मानुभूतिदिव्याग्नीत सत्यत्व अवलोकन केले.

kmZàH$me^mñdÝV ^ŠË`m_mX{dbm{gZ_Ÿ&
gXdU`mJgH$sË` Jbm~ V Z_: gXmŸ&&7Ÿ&&

अनुवाद– ज्ञानप्रकाशाने तळपणाऱ्या,भक्तिपरिमलामध्येच विलास करणाऱ्या,सद्वर्णयोगाने म्हणजेच सुरेख शब्दयोजनेद्वारे संकीर्तन करण्यास योग्य अशा त्या गुलाबरावमहाराजांना आम्ही सतत नमन करतो.

AkmZVmnVßVmZm gXdmŠ` {h_erVc_Ÿ&
_hm_{h_gånÞ V Z_m `m{Jn“d_Ÿ&&8Ÿ&&

अनुवाद– अज्ञानतापाने त्रासलेल्यांना हिमशीतल सद्वाक्य (बर्फाप्रमाणे थंडावा प्रदान करणारा उपदेश) वाटणाऱ्या महामहिमासंपन्न असलेल्या त्या योगीपुरुषाला आम्ही नमन करतो.

H$m_m{XgnXemX ` ^rVmñV gmYdVZm:Ÿ&
JéSm{`V{___ {lËdm VËnqV gdOÝV V_Ÿ&&9Ÿ&&

अनुवाद– कामादी सर्पदंशाची ज्यांना भीती वाटते, त्या सदाचरणी लोकांनी गरुडाप्रमाणे असलेल्या याचा आश्रय घेऊन त्याच्या (गरुडाच्या) पतीकडे (विष्णुकडे) गमन करावे. (कामादी सर्प– काम, क्रोध,लोभ,मोह, मद,मत्सर .)

ZmZmJÝWf VZmŠV g{MË` dpÀ_ gmåàV_Ÿ&
H$m`@pñ_Z lÕ`mÚŠVm ^m_a dV_mpñWV:Ÿ&&10&&

अनुवाद– विविधग्रंथामध्ये त्यांनी (गुलाबरावमहाराजांनी) सांगितलेली वचने संगृहीत किंवा एकत्र करून मी आता बोलणार आहे. भ्रामरव्रताचा अवलंब करून या कार्यासाठी मी श्रद्धेने उद्युक्त झालो आहे.(भ्रामरव्रत– भ्रमराची पुष्परससंग्रह करण्याची प्रवृत्ती म्हणजे भ्रामरीवृत्ती. त्याप्रमाणे वेगवेगळ्या ग्रंथातील रसमय वचनांचे एकत्रीकरण करण्याचे व्रत म्हणजे भ्रामरव्रत.)

em‘akmZg`ŠV ^JdX^ŠË`c‘V_ &
`X dmŠ` VV à_mU ñ`m{X{V VÝ_V{ZU`:&&11&&

अनुवाद– शांकरज्ञानाने परिपूर्ण असूनही भगवंताच्या भक्तीने अलंकृत असलेले जे वाक्य तेच प्रमाण असा त्यांचा निर्णय आहे.
(‘स्वमतनिर्णयः’ या महाराजांच्या प्रकरणग्रंथामध्ये प्रस्तुत विचार आढळतो.)

eÕ em‘a_ÛV {Z~mYm`Š`_mË_Zm:&
^þŠVñVÌm{n Z Ë`mÁ`Ë`mh: gVm _hmamOm:&&12&&

अनुवाद– संतसंप्रदायातील मूर्धन्य संतानी म्हटले आहे की, आत्मैक्य बोधासाठी शंकराचार्यांनी प्रतिपादित केलेले शुद्ध अद्वैत असले तरी तेथेही भक्तीचा त्याग करू नये.

à{V{~å~m {h Ordm@` {~å~^V: naœa:&
à{V{~å~mn j`d {~å~Ëdmamn Bî`V&&13&&

अनुवाद– परमेश्वर हे मूळ बिंब असून जीव हे त्याचे प्रतिबिंब आहे. प्रतिबिंबाची अपेक्षा करूनच बिंबत्वाचा आरोप केला जातो.

AmË__m`m àMmÚm@gm naem _{V_mZ ^dV&
V`m Vñ` nW½^mdm Z ^X: na_mWV:&&14&&

अनुवाद– आत्ममायेला प्रेरित करून हा परमेश्वर मूर्तिमान होऊ शकेल. कारण त्याच मायेमुळे आपल्याला त्याचे वेगळे अस्तित्व जाणवते, परमार्थाने तर भेद नाही.

AmË_VÎd gXm bmH$ à»`mn{`V_rœa:&
Am{d^d{V ^VmZm {hVm`H$mÝVVm@ì``…&&15&&

अनुवाद– जीवांच्या म्हणजेच प्राणीमात्रांच्या हितासाठी किंवा कल्याणासाठी हा निश्चितपणे नित्य असलेला ईश्वर या जगामध्ये आत्मतत्त्व सांगण्यासाठी सतत आविर्भूत होतो म्हणजेच अवतार घेतो.

ñdgH$ënm{lV Xh bmH$m{ÔYrf`m dhZ&
agm{^Y namZÝX Xîm ^ŠVä` Bœa:&&16&&

अनुवाद– या लोकाचा उद्धार करण्याचा इच्छेने, स्वतःच्या संकल्पाने स्वीकारलेला देह धारण करीत हा ईश्वर भक्तांना ‘रस’ नावाचा परमानंद देतो.

~÷kmZmÎma gd V{ØÞ {d{ZdV`VŸ&
Beñ`` nam _{VZ {ZdË`m emœVr _VmŸ&&17Ÿ&&

अनुवाद– ईश्वराची ही परामूर्ती ब्रह्मज्ञान झाल्यावर त्यापासून वेगळे असलेले सर्व नष्ट करते. याचाच अर्थ ब्रह्मज्ञानानंतर दुसरे काहीही शिल्लक राहात नाही. परंतु ईश्वराची शाश्वत असलेली मूर्ती मात्र नाश पावत नाही.

VZ _{V{defU bmH$Y_m{dam{Y `VŸ&
AmMaXrœam bmH$ VX Jmø ZmÝ`H$_ VŸ&&18&&

अनुवाद– या जगात ईश्वर त्या विशेष मूर्तीद्वारे लोकधर्माला अनुसरून जे आचरण करतो त्याचेच ग्रहण करावे. दुसऱ्या कर्माचे नव्हे.

I rhañVñ` Zm_mÌ bmH$ V H$_ d{XH$_Ÿ&
`mdX `km{XH$_mËW \$b Vë` Z Zm_V:Ÿ&&19Ÿ&&

अनुवाद– या लोकामध्ये त्या श्रीहरीचे नाव घेणे हे एकमात्र वैदिक कर्म आहे. यज्ञादी कर्मकाडांपासून मिळणारे फळ आणि नामस्मरणाद्वारे प्राप्त होणारे फळ हे सारखे नसते.

VXmkmded{VËd Vpñ_Z H$_g_nU_Ÿ&
VÞm_ñ_aU {ZË` OrdX: I {dZmeH$_Ÿ&&20&&

अनुवाद– त्याच्या आज्ञेत असणे, सर्व कर्मे त्याला समर्पित करणे आणि नित्य त्याचे नामस्मरण करणे हे जीवांसाठी दुःखविनाशक आहे.

{ZJU: na_mË_m V Z ^dX ~{ÕJmMa:Ÿ&
Vñ_mX JUr naem Zm ^pŠVbú`H${dJh:Ÿ&&21Ÿ&&

अनुवाद– निर्गुण परमात्मा हा बुद्धिगोचर नसतो. म्हणजेच बुद्धिद्वारे जाणला जाऊ शकत नाही. त्यामुळे सगुण परमेश्वराची प्रत्यक्ष आकृती किंवा मूर्ती हेच भक्तिमार्गाचे एकमात्र लक्ष्य ठरते.

àd{Îmb jUm Y_m Y_m {Zd{Îmb jU:Ÿ&
`m½`m{YH$m[aU àmß` VÝdmV bmH$gJh_Ÿ&&22Ÿ&&

अनुवाद- प्रवृत्तिलक्षणधर्म आणि निवृत्तिलक्षणधर्म योग्य अधिकाऱ्याच्या वृत्तीनुसार प्राप्त होऊन लोकसंग्रहाचा (विश्वाचा) विस्तार करतात.

(प्रवृत्तिलक्षणधर्म- सक्रिय करणारा धर्म म्हणजे कर्म.

निवृत्तिलक्षणधर्म- निष्क्रिय करणारा धर्म म्हणजे वैराग्य.)

gm@` gZmVZm Y_m Yma`Z ^maV àOm:Ÿ&
Am`mdVñ` _mhmËå` àmMrH$QV gXmVZ_Ÿ&&23&&

अनुवाद-हाच सनातन धर्म भारतात प्रजेला धारण करीत आर्यावर्ताचे शाश्वत माहात्म्य सतत प्रकट करतो.

(आर्यावर्त- उत्तम आणि श्रेष्ठ लोकांचे निवासस्थान.)

gVm ^_{h _mhmËå` dŠV eŠ` Z _mZd:Ÿ&
gamMm`: ñd` ñVmÌ H$V eŠZm{V emœV_Ÿ&&24Ÿ&&

अनुवाद- या पावनभूमीची महती मानवांना सांगता येणे शक्य नाही. स्वतः देवांचा गुरु बृहस्पतीच निश्चितपणे तिचे स्तवन करू शकतो.

`{XhmpñV VXÝ`Ì `ÞhmpñV Z VV Šd{MVŸ&
Am`Y_ _Zî`mUm {hV {Z{jßV_pÝV_ _Ÿ&&25&&

अनुवाद- जे इथे आहे तेच अन्यत्र आहे. जे इथे नाही ते इतरत्र कुठेही नाही. त्यामुळे या आर्यधर्मातच मानवाच्या अंतिम कल्याणाचे रहस्य दडलेले आहे.

Y_mÝVam l`UmÝ` {ZéËgmhm ^dpÝV MVŸ&
Am`Y_ g_m{lË` nam empÝV g_mßZ`:Ÿ&&26&&

अनुवाद- अन्यधर्माचा आश्रय घेतल्यामुळे जर निरुत्साही वाटले तर अन्यधर्मीयांनी आर्यधर्माचा स्वीकार करूनच परा शांती (अलौकिक शांती) प्राप्त करून घ्यावी.

ghY_m: àOm: gîQm nadmM àOmn{V:Ÿ&
Y_m` ^dVm j_ VZmV na_pÝV_ _Ÿ&&27Ÿ&&

अनुवाद-पूर्वी धर्मासोबत प्रजा निर्माण करून प्रजापती म्हणाले की, हा धर्म तुमचे सर्वश्रेष्ठ अंतिम कल्याण साधणारा होईल.

n{Wì`m ñdñdZrSm{Z {Z_mpÝV àm{UZm `Wm¥&
VWm Y_© g_m{lË` ñd_V§ »`m n`pÝV {h¥&&28&&

अनुवाद- ज्याप्रमाणे या पृथ्वीवर सर्व प्राणी आपापली घरटी तयार करतात. त्याचप्रमाणे या धर्माच्या आश्रयाने सर्व जण आपापल्या मतांचे प्रतिपादन करतात.

gd© {dœ§ _hmeŠV{dñVma§ ZmÝ`Wm Yd_¥&
Vñ_mX ^X n[aË`Á` emÝË`m OrdÝV _mZdm:¥&&29¥&&

अनुवाद- हे सर्व विश्व दुसऱ्या कशाचेही नसून निश्चितपणे महाशक्तीचाच विस्तार आहे. त्यामुळे परस्परातील मतभेद दूर सारून मानवांनी शांतीने जगावे.

H$Êd§Vmo {dœ_m`© `X dmŠ`§ dX{d{Z{üV_¥&
Am`Y_© gXm ~V© lîR§ VX ^Xd{OV_¥&&30&&

अनुवाद- 'हे विश्व आर्यावर्त करावे' हे वेदाने निश्चित केलेले वाक्य आहे. हे वाक्य भेदरहित असा श्रेष्ठ आर्यधर्म सतत सांगते.

Y_mÝVaU Z Ûfm Y_ñ`mñ` {db j U_¥&
VZ Ë`mJZ ^mJñV Ym`V {eagm gXm¥&&31¥&&

अनुवाद-'दुसऱ्या धर्माचा द्वेष न करणे' हे या धर्माचे वैशिष्ट्य आहे. त्यामुळे सर्वांना वाटून दिल्यानंतरचा 'भोग' हा नेहमी सर्वश्रेष्ठ ठरतो. ('तेन त्यक्तेन भुञ्जीथाः' म्हणून ईशोपनिषदात सांगितलेले तत्त्व हेच.)

Y_mÝVañ` d{eîQç§ kmËdm ñdrH$Ë` VpÀMa_¥&
VZm{n bú`{g{Õñ§V Xí`V ødm`XeZ:¥&&32¥&&

अनुवाद- अन्य धर्माचे वैशिष्ट्य किंवा महत्त्व जाणून त्याचा चिरकाळ (दीर्घकाळ) स्वीकार केला तर त्यातील तत्त्वातूनही लक्ष्यसिद्धी (प्रयोजन) होते हे आर्यदर्शनांनी दाखविले आहे.

g_Ýd`ñ` _mY` Xe{`Ëdm@Ì gÁOZ:Ÿ&
OrdZñ`mñ` _mhmËå` OJrV JÝWam{e{^:Ÿ&&33&&

अनुवाद- या भूतलावर सज्जनांनी समन्वयाचे माधुर्य (परस्परसंबंधाचा गोडवा) पटवून देऊन ग्रंथराशींद्वारे या जीवनाचे माहात्म्य गायले आहे.(जीवनाची मौलिकता सांगितली आहे.)

gpÀMXmZÝXê$nm@` ^mgV na_œa:Ÿ&
Vpñ_Z g_Ýd`m `ËZmV gmÜ`: gpÀMÝVZZ {hŸ&&34Ÿ&&

अनुवाद- हा परमेश्वर सत्-चित्-आनंदस्वरूप भासतो. सद्चिंतनाने त्याचा समन्वय प्रयत्नाने करून घ्यावा.

AÝ`Y_g{hîUËd Xm~ë` _Ý`V@Y_:Ÿ&
Bemdmñ`{_X gd {dñ_V hrZ~{Õ{^:Ÿ&&35&&

अनुवाद- 'अन्यधर्माबद्दल सहानुभूती बाळगणे' हे दुर्बलाचे लक्षण आहे असे अधम(नीच) लोक मानतात. हे संपूर्ण विश्व ईश्वरानेच आच्छादलेले आहे हेच ते हीनबुद्धी असलेले विसरतात.

Aën bm^ {VañH$Ë` _hmÝV bm^_rßgVm_Ÿ&
Am`Y_ n[aË`Á` ZmÝ`m _mJm@pñV ^VbŸ&&36&&

अनुवाद- अल्प लाभाकडे दुर्लक्ष करून मोठ्या लाभाची कामना करणाऱ्यांसाठी या भूतलावर आर्यधर्माशिवाय दुसरा मार्ग नाही.

nañna {ddmXm@Ì ñdñd_mJmZgm[aUm_Ÿ&
bú` {H$bH$_m{ÌË` eãX_m`mÝYM j fm_Ÿ&&37Ÿ&&

अनुवाद-शब्दमायेने आंधळे झालेले लोक आपापली मते प्रतिपादित करून एकाच उद्दिष्टासाठी याठिकाणी परस्परांशी वादविवाद करतात.

Ahå_`mX`m _ŠVm: `ŠVm: gÎdJUZ `Ÿ&
{Z_ËgaU dVÝV Vfm eŠ`: g_Ýd`:Ÿ&&38Ÿ&&

अनुवाद- जे अहंकारमुक्त,सत्त्वगुणाने परिपूर्ण आणि मत्सररहित (निर्मळमनाचे)आहेत त्यांचाच समन्वय किंवा योग शक्य आहे.

gm» ` `mJñVWm Ý`m`m de{fH$#m XeZ_Ÿ&
ndmÎma M _r_mg XeZm{Z _Zr{fUm_Ÿ&&39&&

अनुवाद– सांख्य,योग, न्याय, वैशेषिक, पूर्वमीमांसा आणि उत्तरमीमांसा ही विद्वानांची सहा दर्शने.

_Zî`mUm_d H$ë`mU gdfm bú`_pñV {hŸ&
Vñ_mV g_Ýd`@pñ_Z _ I _m ZmpñV _hmZ ~Ym:Ÿ&&40&&

अनुवाद– ‘मानवांचे कल्याण करणे’ हेच या सर्वदर्शनांचे एकमात्र उद्दिष्ट आहे. त्यामुळे हे विद्वानांनो त्यांचा समन्वय साधण्यासाठी मला फार परिश्रमांची आवश्यकता नाही.

&& B{V IrJbm~JrVm`m àW_m@Ü`m`:Ÿ&&

⌘⌘⌘

{ÛVr`m@Ü`m`:

_Zgm amÁ`_dX gd {dœ{dOå^U_ï&
VÝ_Zm {df`mgŠV ~ÝYhV^dX ÑT_ï&&1&&

अनुवाद–हा सर्व विश्वाचा पसारा म्हणजे मनाचे साम्राज्य आहे. त्यामुळे विषयासक्त असलेले मन निश्चितच संसारबंधनाचे कारण होईल.

BœamZJhmXfm hrZm {df`dmgZmï&
eÕ _ZñVXm VÎd JmhV na_ eZ:ï&&2ï&&

अनुवाद–ईश्वरकृपेने या विषयवासना नष्ट होतात. तेव्हा शुद्ध मन हळुहळू सर्वश्रेष्ठ तत्त्वामध्ये प्रवेश करू शकते.

AmË_kmZà^meÝ` öX` V_gm@dVï&
BÀNmamÁ` àH$dpÝV H$m\_H$mYmX`m dH$m:ï&&3&&

अनुवाद– आत्मज्ञानाचा प्रकाश नसलेल्या आणि अज्ञानरूपी अंधाराने व्याप्त हृदयात कामक्रोधादी लांडगे इच्छाराज्य करतात. (धुमाकूळ घालतात.)

AmË_kmZm` emñÌm{U àmX^Vm{Z ^Vbï&
bú`\_H$ g\_m{lË` {^Þ_mJm I`m{U Mï&&4ï&&

अनुवाद– या भूतलावर आत्मज्ञानासाठी शास्त्रे निर्माण झाली. त्या सर्व शास्त्रांनी एकाच उद्दिष्टपूर्तीसाठी वेगवेगळ्या मार्गांचा अवलंब केला.

CÀMmdMm: `Xm Y_m EH$ gXY{_U{ lVm:ï&
Y_f ^X BË`d km`Vm _m j_rßgVmï&&5ï&&

अनुवाद– जेव्हा श्रेष्ठ–कनिष्ठ सर्व धर्म एकाच सद्धर्मीचा (परमात्म्याचा) आश्रय घेतात. तेव्हा मोक्षाची कामना करणाऱ्यांनी हे लक्षात घ्यावे की, भेद फक्त धर्मात आहे, धर्मीत नाही.

Y_u Zmam`U: gmjmV gdY\_nam`U:ï&
Y_f dV_mZf H$QñW: ní`Vrh VmZï&&6&&

अनुवाद–सर्वधर्मपरायण नारायण हा प्रत्यक्ष धर्मी आहे. म्हणूनच तो कूटस्थ नारायण सर्व वर्तमानधर्मांमध्ये त्याच सर्व धर्मांना बघतो.
(कूटस्थः म्हणजे परिणाम नसलेला नित्य ईश्वर.)

ÑH$ Ñí`#m{V gÎmÎd Û{dÜ` ^OV gXm¶&
ÑJW: eÕMV¶` Ñí`ñ`mWm OS OJV¶&&7¶&&

अनुवाद–दृक् आणि दृश्य अशा दोन प्रकारांमध्ये सत्तत्त्व नेहमी विभाजित असते. दृक् चा अर्थ 'शुद्धचैतन्य' आणि दृश्यचा अर्थ'जड जगत्' असा आहे.
(दृक्– अगोचर म्हणजे दृष्टीस न पडणारे तत्त्व.
दृश्य– इंद्रियगोचर म्हणजेच प्रत्यक्ष दिसणारे.)

Ñí` `ñ_mÁOS Vñ_m{Þ:gma H$Ï`V ~Y:¶&
ÑeñVÎd{ddH$mW ~mÜ`V Ñí`_d VV¶&&8&&

अनुवाद–दृश्य हे जड असल्यामुळे विद्वान् त्याला सारहित (निःसार) म्हणतात. परंतु दृक् तत्त्वविवेकासाठी म्हणजे दृक् तत्त्वाचा बोध होण्यासाठी त्या दृश्यालाच जाणून घ्यावे लागते.
('दृक्' पासून 'दृश्य' भिन्न आहे हे जाणण्यासाठी सुद्धा दृश्याचे ज्ञान आवश्यक असते.)

ÑŠVÎd Ord_ß`mh: à_mVma#m npÊSVm:¶&
A¶V:H$aU`ŠVm@` ^LŠV àH$ {VOmZ JUmZ¶&&9&&

अनुवाद– ज्ञानी पंडित दृक्तत्त्वाला 'प्रमाता' आणि 'जीव' असेही संबोधतात. हा जीव अंतःकरणयुक्त होऊन प्रकृतीमधल्या गुणांचा उपभोग घेतो.
(प्रमाता– अंतःकरणावच्छिन्न चैतन्य)

à_mVgÎm`m `ñ_mX Ñí`gÎmm@pñV apÄOVm¶&
Vñ_mp¶_Ï`{V dXm¶V em‘a: ñdrH$V _V_¶&&10&&

अनुवाद– या प्रमातृचैतन्याच्या (जीवाच्या) सत्तेमुळे किंवा अस्तित्वामुळे दृश्यसत्ता झाकल्या गेली आहे. यास्तव वेदांतामध्ये त्याला शांकरांनी (शंकराचार्यांच्या अनुयायांनी) 'मिथ्या' असे म्हटले आहे.

{_Ï`mkmZ {ZamH$Ë` VÎdkmZZ npÊS>V:Ÿ&
H$db: H$db {ZË`| a_V ~÷{U pñWa_Ÿ&&11Ÿ&&

अनुवाद– तत्त्वज्ञानाने मिथ्याज्ञानाला दूर करून (मिथ्याज्ञान नाहीसे करून) पंडित केवलस्वरूपी बनून नित्य स्थिर असलेल्या असाधारण ब्रह्मामध्ये रममाण होतो किंवा आनंद घेत असतो.

ÑJWüm{n MVÝ`| Ordœa{^Xm Û`_Ÿ&
gmnm{YH$ V Ord: ñ`mV ~÷d {Zénm{YH$_Ÿ&&12Ÿ&&

अनुवाद–या शुद्धचैतन्याचे देखील जीव आणि ईश्वर असे दोन भाग आहेत. जीव हा सोपाधिक (उपाधिसहित) चैतन्य आणि ब्रह्म हे निरुपाधिक (उपाधिरहित) चैतन्य आहे.

A{dÚm@Ì _Z: {I Ëdm ^XOmV àH$ëß` MŸ&
ñdßZgË`| OJV gV Ord~ÝYZH$m[aH$mŸ&&13&&

अनुवाद– जीवाला बंधनात टाकणारी अविद्या मनाच्या आश्रयाने भेदाची कल्पना करून स्वप्नासारख्या जगाची निर्मिती करते.

gd {MÎm g_m{I Ë` aÁOm gn àXe`VŸ&
Vñ_mXm{dÚH$ {dœ aÁOgnmn_ ñ_V_Ÿ&&14Ÿ&&

अनुवाद– तीच (अविद्या) चित्ताचा आधार घेऊन रज्जूमध्ये (दोरीमध्ये) सर्पाचे दर्शन घडविते. त्यामुळेच अविद्याग्रस्त जग हे रज्जूवरील सर्पाप्रमाणे (मिथ्या) म्हटले आहे.

A{dÚmnm{YZme V VÎd ^m{V {d{Z_b_Ÿ&
VÎd ^XJhm ZmpñV ^XñVÎd H$Xm{n ZŸ&&15Ÿ&&

अनुवाद– अविद्यारूपी उपाधीचा नाश झाल्यावर शुद्धतत्त्व प्रकाशमान होते. याचाच अर्थ शुद्धतत्त्वामध्ये भेदाचे ज्ञान नसते आणि भेद दिसल्यास ते कधीही शुद्धतत्त्व नसते.

aÁOkmZZ bmH$ñ` gnkmZ àhr`VŸ&
Vñ_mÎmÎd{d~mYmW XeZm{Z _Zr{fUm_Ÿ&&16&&

अनुवाद– मूळ रज्जूचे ज्ञान झाल्यावर लोकांना झालेले सर्पज्ञान दूर होते. म्हणूनच तत्त्वज्ञानासाठी विद्वानांनी दर्शनशास्त्रांची निर्मिती केली.

ñdê$nkmZmeÝ`m` ËdånXmWñdê${nUÿ&
ñdê$nkmZhVZm XeZmZm _hV \$b_ÿ&&17ÿ&&

अनुवाद–स्वरूपज्ञान नसलेल्यांना आणि ‘त्वम्’ या पदाचा अर्थ जाणून घेण्याची इच्छा असणाऱ्यांना जीवाचे स्वरूपज्ञान करवून देणारी दर्शनशास्त्रे अतिशय फलदायी ठरतात. (लाभदायक आहेत.)

Ah{_Ë`Z^V`m {df`m OrdgkH$:ÿ&
V{XË`Wü `: emñÌ X{eV: H$db nX:ÿ&&18ÿ&&
Û`mñVÎd {d{ZkmV ^Xm hr`V VÎdV:ÿ&
ñdmZ^{V: à_mU ñ`mX `m{JZm_Ì H$db_ÿ&&19ÿ&&

अनुवाद–‘अहम्’ या अनुभूतीचा जो विषय आहे तो जीव, आणि ‘तत्’ याचा जो अर्थ शास्त्रांमध्ये फक्त पदांनी निर्दिष्ट केला आहे तो,या दोन्ही तत्त्वांचे (अहम् व तत्) ज्ञान झाल्यावर यथार्थाने भेदनाश होतो. याचे प्रमाण फक्त योग्यांना झालेली स्वानुभूती हेच होय.।

Ed Ñ½Ñí``mñVÎd à»`mn{`V_pÝV___ÿ&
XeZm{Z àdÎmm{Z {^Þ_mZm{Z ^Vbÿ&&20&&

अनुवाद–अशाप्रकारे दृक् आणि दृश्य या दोघांचे अंतिमतत्त्व सांगण्यासाठी या भूतलावर वेगवेगळी प्रमाणे असलेली दर्शनशास्त्रे उदयास आली.

Ñí` ~mY{`V VÎd H$m{Z{MX XeZm{Z {hÿ&
ÑJWmZ^dm`d H$m{Z{MV gpÝV ^Vbÿ&&21ÿ&&

अनुवाद– या पृथ्वीवर काही शास्त्रे दृश्यतत्त्वाचा बोध करवितात. तर काही दर्शनशास्त्रे द्रष्टा म्हणजे शुद्धचैतन्याचा अनुभव घेण्यासाठी आहेत.

{dkmZZm_H$ gd Ñí`ñ`mñ`{ddMZ_ÿ&
AmÜ`mpË_H$#m gÀNmñÌ ÑeümW{ddMZ_ÿ&&22ÿ&&

अनुवाद– विज्ञान नावाचे सर्व शास्त्र म्हणजे या दृश्यतत्त्वाचे विवेचन असून आध्यात्मिक सत्शास्त्रे म्हणजे दृक्तत्त्वाचे अर्थविवेचन होय.

ApÝV_ bú`\_Vfm Ordñ`mZÝX Ed {h\&
VÐnà{ddH$@pñ_Z {^ÚÝV Vm{Z ^[ae:\&&23&&

अनुवाद–जीवाचा आनंदच हेच या सर्वांचे अंतिम लक्ष्य किंवा उद्दिष्ट आहे. परंतु त्यांच्या स्वरूपाचे विवेचन करतांना त्या सर्वशास्त्रांमध्ये फार मोठी तफावत जाणवते.

MmdmH$: g I _dÀNZ `mdÁOrd g I ^OV\&
_aU _m j{_Ë`VX dXZ ^mJr _Vm ^dV\&&24&&

अनुवाद– चार्वाक सुखाचीच इच्छा करीत ‘ जोपर्यंत जीव आहे तोपर्यंत सुखाचा उपभोग घ्यावा,मरण हाच मोक्ष आहे’ असे म्हणत भोग घेतघेतच मरतो.

Ñí`mV ÐîQ: nWŠËd V Zm“rH$am{V ZmpñVH$:\&
Z emñÌ ZmpñVH$ X: I mV ÌmV eŠZm{V ^Vb\&&25&&

अनुवाद– सर्व प्रत्यक्ष मान्य करीत असलेले नास्तिक (प्रत्यक्षप्रमाण स्वीकारणारे)दृश्य जगताहून द्रष्ट्याचे वेगळेपण अमान्य करतात. याचाच अर्थ ते द्रष्ट्याचे अस्तित्व मानत नाहीत. त्यामुळे या भूतलावर शास्त्र नास्तिकाला दुःखापासून मुक्त करू शकत नाही.

OJV g I _` H${MÞmpñVH$m ~dV gXm\&
`mdX X: I Z V {dÚ: emñÌ Vfm {ZaWH$_\&&26&&

अनुवाद–‘जग हे सुखमय आहे’ असे काही नास्तिक सतत म्हणतात. जोपर्यंत त्यांना दुःख कळणार नाही किंवा दुःखानुभव होणार नाही तोपर्यंत ही शास्त्रे त्यांच्यासाठी निरर्थक आहेत.

` {H${#mX X: I gûcf àmß` {Z{dÊUMVgm\&
X: I hm{Z_^rßgpÝV emñÌ Vfm _hXYZ_\&&27\&&

अनुवाद–जे कोणी दुःखाची झळ लागून मानसिकरूपाने किंवा मनाने खिन्न झालेले आहेत, तसेच दुःखापासून मुक्तीची अभिलाषा करतात त्यांच्यासाठी मात्र ‘शास्त्र’ हे मोठे धन, मोठी संपत्ती आहे.

^JdmñV JmV_m ~Õm X: I _Ýdrú` OrdZ\&
X: I hmZénm` ñd Y\_ àmdV`X ^{d\&&28\&&

अनुवाद– जीवनातील दुःख बघूनच भगवान गौतम बुद्धांनी दुःखानाशाचा उपाय सांगणारा स्वतःचा धर्म या पृथ्वीवर स्थापन केला. (सांगितला)

dY_mZm _hmdram@ß`H$ Zme{`V nam¡&
OZY_ _hmMm`: ñdrH$V {h VVmZ V_¡&&29&&

अनुवाद–वर्धमान महावीरांनीही दुःखविनाश करण्यासाठी पूर्वी महान् आचार्यांनी सांगितलेल्या जैनधर्माचा विस्तार केला.

X: I Ì`m{^KmVmVmZ VÞmemnm`dr{jU:¡&
ÌmV emñÌ _hëbmH$ OmV gm»`m{^Y gV:¡&&30&&

अनुवाद–तीन प्रकारच्या दुःखांनी (आधिभौतिक, आधिदैविक व आध्यात्मिक) त्रस्त होऊन त्यांचा विनाश करणारे उपाय शोधण्यास इच्छुक असलेल्या सज्जनांचे दुःखनिवारक 'सांख्य'नावाचे मोठे शास्त्र या जगात निर्माण झाले.

gd {MÎm^d X: I drú` {MÎm{ZamYV:¡&
X: I hmqZ nam ~V `mJemñÌ M `m{JZm_¡&&31¡&&

अनुवाद–सर्व दुःखाचे मूळ कारण चित्त (मन) आहे हे पाहून चित्तनिरोधाने म्हणजेच चित्तवृत्तींचे नियंत्रण करून दुःखनाश होतो असे सांगणारे योगीजनांचे योगशास्त्र अस्तित्वात आले.

X: I mË`ÝV{d_m j mW VÎdkmZm` X{hZm_¡&
nXmWmZmh gÀNmñÌ Ý`m` fmS>e JmV_:¡&&32¡&&

अनुवाद–शरीरधारकांना दुःखापासून शाश्वत मुक्ती मिळण्यासाठी आणि तत्त्वज्ञानासाठी सर्वश्रेष्ठ न्यायशास्त्रामध्ये गौतममुनीने सोळा पदार्थ सांगितले.

gßVmZmÝV nXmWmZm VÎdkmZZ X{hZm_¡&
X: I àhmU_Ë`ÝV àmŠV de{fH$ Z`¡&&33&&

अनुवाद– वैशेषिक शास्त्रामध्ये सात पदार्थांच्या तत्त्वज्ञानाने देहधारकांची (मानवांची) दुःखापासून पूर्णपणे मुक्तता किंवा सुटका सांगितलेली आहे.

X: I ñne m@{n Zd ñ`mX `Ì V ñdJ_rpßgV_ý&
gËH$_MmXZm ~V _r_mgmemñÌ_Îm__ý&&34ý&&

अनुवाद–ज्याठिकाणी दुःखाचा स्पर्शही होणार नाही त्या स्वर्गाची कामना करणाऱ्यांना उत्तम मीमांसाशास्त्र सत्कर्माची प्रेरणा देते.

gdmnm{Y{d{Z_mH$ `Xm@ZÝXmË_Vm VXmý&
~÷^mdü _m j: ñ`m{XË`mh: em‘am: {à`m:ý&&35&&

अनुवाद–जेव्हा सर्व उपाधी नष्ट होतात म्हणजेच सोपाधिक अज्ञान दूर होते तेव्हा मिळणारे आनंदस्वरूपच ब्रह्मभाव आणि मोक्ष असेल असे प्रिय अद्वैतवादी म्हणतात.

{ZJU ~÷{U à_ H$W eŠ`{_{V ~dZý&
à_mñnX dXË`Ý`: gJU ~÷ YrJV_ý&&36&&

अनुवाद–‘निर्गुणब्रह्मामध्ये प्रेम कसे शक्य आहे? असे म्हणत बुद्धीमध्ये असलेले सगुणब्रह्मच प्रेमाचे पात्र होऊ शकते’ इसे इतर म्हणतात.

I rH$îUm»` na ~÷ g_m{ IË` {defV:ý&
Vëbrbm_mYaraŠVm a_ÝV H${MXÎm_m:ý&&37ý&&

अनुवाद– काही संत विशेषतः ‘श्रीकृष्ण’ नावाच्या सर्वश्रेष्ठ ब्रह्माचा आश्रय घेऊन त्याच्या लीलामाधुर्यामध्ये किंवा गोडलीलांमध्ये आनंद घेत असतात.

`WH$m _{hbm Jh gVr _mVm gVm ñdgmý&
œI ûm{n ^dXd {^Þmnm{Y{defV:ý&&38ý&&
VWdm` _hem@{n ~÷m {dîU_hœa:ý&
BÝÐm@{n déUm@ß`p½Z: H$ï`V {^ÞH$m`V:ý&&39&&

अनुवाद–ज्याप्रमाणे घरामध्ये किंवा कुटुंबामध्ये एकच स्त्री भिन्न भिन्न नात्यांमुळे पत्नी, माता, कन्या, भगिनी, सासू अशा विविध भूमिका धारण करीत वावरत असते. त्याचप्रमाणे हा महेश देखील निरनिराळ्या कार्यांमुळे किंवा कार्यभिन्नतेमुळे ब्रह्मा, विष्णू, महेश्वर, इंद्र, अग्नी, वरुण असा विभिन्न नावांनी संबोधिला जातो.

`Wm {^Þñdê$nU _XH$m ^m{V H$m`V:Ÿ&
VWmnm{Y{deff ^mË`H$m@{n _hœa:Ÿ&&40&&

अनुवाद– ज्याप्रमाणे कार्याच्या आकारभिन्नतेमुळे एकाच मातीची वेगवेगळी रूपे आपल्या दृष्टीस पडतात. त्याचप्रमाणे विशेष उपाधी धारण केल्याने आपणास एकच महेश्वर नानाविध स्वरूपाने प्रतीत होतो.

VXr`m aMZm bmH$ kmËdm@ZÝXmpãYdr{MfŸ&
{Z_½Zm: H${MXË`ÝV_rœa à_ H$dVŸ&&41&&

अनुवाद– हे जग त्याचीच रचना आहे हे कळल्यावर काही लोक आनंदस्वरूपी समुद्राच्या लहरींमध्ये मग्न होऊन ईश्वरावर अत्यंत प्रेम करतात.

Bœañ` _hmàkm _hmepŠV M emœVr_Ÿ&
_hV à_mñnXËd#m drú` V ñVdV@naŸ&&42Ÿ&&

अनुवाद–ईश्वराची महाप्रज्ञा, चिरंतन असलेली महाशक्ती आणि प्रेमाचे मोठे केंद्रस्थान पाहून काही लोक त्याची स्तुती करतात.

EH$mÝV Zm_ gJø gH$sË` M g_hH$Ÿ&
VÞm_ H$db YËdm OJÀMH$ VapÝV VŸ&&43&&

अनुवाद–कधी एकांतामध्ये नामजप करीत तर कधी समूहामध्ये नामसंकीर्तन करीत फक्त त्याच्याच नावचे उच्चारण करून किंवा नावाचा आधार घेऊन ते ही जगरहाटी तरून जातात.

Z X:I dñV{Z¿Z ñ`mX X:I {MÎm{dOå^U_Ÿ&
Vñ_mX ^ŠË`d X:I V {ZñVapÝV _Zr{fU:Ÿ&&44Ÿ&&

अनुवाद– दुःख हे वस्तूवर आश्रित नसून चित्ताचा पसारा आहे. म्हणून विद्वान् लोक भक्तीनेच दुःखापासून मुक्ती मिळवतात.

Ed X:IàhmUm` gdemñÌmKdVZmŸ&
VX X:I VÎd~mYZ Xar^d{V ZmÝ`WmŸ&&45&&

अनुवाद– अशाप्रकारे दुःखविनाशासाठी सर्व शास्त्रप्रवाह अस्तित्वात आले. परंतु हे

दुःख केवळ तत्त्वबोधानेच दूर होते, इतर कशानेही नाही.

Vñ_mV VÎd{d~mYmW `VÝVm_ënOrdZ`&
Z j V H$ñ`{MÝ_Ë``mdÁOrd Z Zme`V`&&46&&

अनुवाद– त्यामुळेच जीवनाच्या अल्पावधीत तत्त्वबोधासाठी प्रयत्न करावा. जोपर्यंत मृत्यु येत नाही तोपर्यंत जीवाचा नाश करू नये.

B{V lrJcm~JrVm`m {ÛVr`m@Ü`m`:`&

⌘⌘⌘

VVr`m@Ü`m`:

^ŠVmZm `m{JZm#mm{n km{ZZm VÎd~mYV:Ÿ&
g_mYm ©`V eãX: H${üXZmhVm{^Y:Ÿ&&1&&

अनुवाद– तत्त्वबोध झाल्यावर भक्तांना,योग्यांना आणि ज्ञानी लोकांना समाधीमध्ये विलक्षण असा ‘अनाहत’ शब्द ऐकू येतो.

VÌH$mJ _Z: H$Ëdm VXH$VmZVm dhZŸ&
VmXmËå`| àmßZV `mJr àË``mÝVahmZV:Ÿ&&2Ÿ&&

अनुवाद– त्याठिकाणीच मन एकाग्र करून नितांत ध्यानमग्न होऊन किंवा त्याच एका पदार्थावर (तत्त्वावर) स्थिरदृष्टी ठेऊन योगी इतर विषयांपासून परावृत्त झाल्याने तादात्म्य प्राप्त करतो.

g`_ VÌ H$dmUm `mJr VÞmX_ØV_Ÿ&
XeàH$ma_ß`Ì ©mV eŠZm{V gVV_Ÿ&&3&&

अनुवाद– योगी त्याठिकाणी संयम करीत त्या अद्भुत नादाला दहाप्रकारांनी सुद्धा सतत ऐकू शकतो.

gJUmnmgH$m `mJr ^JdX^pŠVg`V:Ÿ&
àUdmZÝVa VÌ dX_ÝÌmZ eUm{V {hŸ&&4Ÿ&&

अनुवाद– सगुणोपासक योगी भगवंताच्या भक्तीने प्रणवानंतर त्याच स्थितीत वेदमंत्रही ऐकतो.

gdbmH${hVmW V dX_ÝÌm: _Zrœa:Ÿ&
g_mYm V ©Vm {ZË`m: Am{d^dpÝV H$mbV:Ÿ&&5Ÿ&&

अनुवाद– मुनीश्वरांनी ज्या वेदमंत्रांना समाधीमध्ये ऐकले ते वेदमंत्र सर्व लोकांच्या कल्याणासाठी काळानुसार सतत अभिव्यक्त होतात.

g_mYm gddÎmrZm {ZamY ©`V na:Ÿ&
g eãXm dX BË`ñ_mXnmé f`Vm ñ\$QmŸ&&6Ÿ&&

अनुवाद– समाधीमध्ये सर्व चित्तवृत्तींचा निरोध झाल्यावर नंतर जो सर्वश्रेष्ठ शब्द ऐकू येतो तोच 'वेद'. त्यामुळेच वेदाची अपौरुषेयता स्पष्ट होते.

Ü`mZ`mJà^mdU gdñV ImV_h{V¡&
ÐîQ> eŠZm{V V ~Õçm Vpñ_{ÞË`m ^dpÝV V¡&&7¡&&

अनुवाद– ध्यानयोगाच्या प्रभावाने कोणीही त्याला ऐकू शकतात. त्याला आपल्या बुद्धीने बघू शकतात. म्हणूनच ते नित्य आहेत.

ñdm{YîRmZm{Yê$T> V `m{J{Z Ü`mZgånXm¡&
dX MV_I m ~÷m V ñd` ~mY`Ë`hm¡&&8¡&&

अनुवाद– अहो, ध्यानसंपदेने स्वाधिष्ठानरूढ (हठयोगातील सहा चक्रांपैकी एक चक्र स्वाधिष्ठान) झालेल्या योग्याला चतुर्मुख ब्रह्मदेव स्वतः वेदांचे ज्ञान करून देतो.

AmË_gm j mËH$VdX: IdUm{X-{Xì`gmYZ_¡&
àXm`mä`ÞqV gm j mX {dYÎm nma_m{WH$s_¡&&9¡&&

अनुवाद– आत्मसाक्षात्कार केलेल्या त्याला वेद श्रवणादी दिव्यसाधने देऊन त्याची पारमार्थिकी उन्नती साधतो.

Vñ_mX dXmW{dkmZ Ü`mZ _h{Õ gmYZ_¡&
AZ^{V: gVm VÌ à_mU Ü`mZ`m{JZm_¡&&10&&

अनुवाद– यासाठीच वेदार्थविज्ञानासाठी 'ध्यान' हे मोठे साधन आहे. ध्यानयोगी सज्जनांची अनुभूती हेच त्याविषयी प्रमाण आहे.

AmË_mÞ{V_hm_mJ dXnmXmZgm[aU:¡&
namUm{Z ghm`mW emñÌm{U à^dpÝV {h¡&&11¡&&

अनुवाद– आत्मोन्नतीच्या महामार्गावर चालणाऱ्या आणि वेदाचे अनुसरण करणाऱ्यांच्या मदतीसाठी प्राचीन शास्त्रेच समर्थ आहेत.

AV: emñÌ à_mU Z: H$m`mH$m`ì`dpñWVm¡&
BË`mh ^JdmZ H$îUm JrVm`m gma_ØV_¡&&12¡&&

अनुवाद– म्हणूनच काय करावे आणि काय करू नये (कर्म आणि अकर्म यांचे ज्ञान)

अशा द्वन्द्व स्थितीत शास्त्र हेच आपल्याला प्रमाण आहे, असा भगवंत श्रीकष्णाने गीतेत अद्भुत सार सांगितलेला आहे.

AñV ~÷{V MÛX gÝV_Z VVm Za:ß&
kmV eŠZm{V `ËZZ àmhX V{Îmar I{V:ß&&13&&

अनुवाद– तैत्तिरीय श्रुती म्हणते की, जर ब्रह्म आहे असे समजले तर त्याला ते सत् म्हणूनच जाणवते. (त्यानंतरच पुरुष प्रयत्नाने त्याचे ज्ञान प्राप्त करू शकतो.)

IdU dXdmŠ`mZm_mË_ê$nà~m{YZm_ß&
VX{dam{YemñÌmUm gmYZ àmÀ`V ~Y:ß&&14ß&&

अनुवाद– विद्वान् म्हणतात की, आत्मरूपाचा बोध करून देणाऱ्या वेदवाक्यांचे तसेच वेदाचा विरोध न करणाऱ्या शास्त्रांचे श्रवण हे आत्मदर्शनाचे साधन आहे.

AmË_Zm@pñVËd~mY@{n VËñdê$n{d_m{hZm_ß&
Om`V H$ënZm {^Þm `m {ZîRmà{Vam{YZrß&&15ß&&

अनुवाद– आत्म्याचे अस्तित्व आहे हे कळल्यावरही त्याच्या स्वरूपाविषयी अज्ञान असलेल्यांच्या मनात त्या विश्वासाला प्रतिरोध (विरोध) करणारी वेगळी कल्पना निर्माण होते.

Vñ_mÎmm {ZamH$V _ZZ H$duV {ZË`e:ß&
dXm{dam{YVH$U `Z ñ`mXmË_{Zü`:ß&&16&&

अनुवाद– म्हणून त्या विश्वासविरोधी कल्पना दूर होण्यासाठी सतत वेदाला विरोध न करणाऱ्या तर्कांनी मनन करावे. ज्याच्याद्वारे आत्मनिश्चय होईल.

gàmßV{Zü`ñVñ_mV gm j mËH$mam` Vñ` {hß&
AmË_VÎdñ` `mJm»` {Z{XÜ`mgZ_mI `Vß&&17ß&&

अनुवाद– आत्मतत्त्वाचा दृढनिश्चय झाल्यावर त्याच्या साक्षात्कारासाठी योगनामक निदिध्यासनाचा आश्रय घ्यावा. (निदिध्यासन म्हणजे निरंतन ध्यान करणे.)

Ed {ÌV`_VX `: gmYZñ` g_ä`gVß&
Vñ` àkm {eVm ^Ëdm gm j mËH$`mV na nX_ß&&18&&

अनुवाद– जो या तीन प्रकारच्या साधनांचा (आत्मबोधरूपी वेदवाक्यश्रवण, आत्मरूपनिश्चय करणारे मनन आणि योगनामक निदिध्यासन ही तीन साधने) चांगला अभ्यास करेल त्याची प्रज्ञा तीक्ष्ण (तल्लख) होऊन तो परम पदाचा (सर्वोच्चपदाचा) साक्षात्कार करू शकेल.

Ü`mZ`mJmp½Zg^Vmn{ZfÁÁdmb`m {MV_ï&
VÎdàH$me_mgmÚ Z bmH$ V_gm ^`_ï&&19&&

अनुवाद– ध्यानयोगरूपी अग्निने उत्पन्न झालेल्या, उपनिषद्रूपी ज्वालांनी संगृहीत केलेल्या तत्त्वप्रकाशाची प्राप्ती झाल्यावर या जगामध्ये अंधाराचे (अज्ञानरूपी संकटाचे) भय नसते.

Cn{ZfËg _hV VÎd àg“{d{dY: na_ï&
g_m»`mV_nrhmën~{Õ{^km`V Z VVï&&20&&

अनुवाद– उपनिषदांमध्ये विविध प्रसंगांच्या माध्यमातून किंवा नानाविध दाखले देऊन महातत्त्व सांगीतले असले तरी मंदबुद्धी असलेल्यांना ते अगम्य आहे. (कळत नाही.)

VXd VÎd_mXm` ^JdmZ ~mXam`U:ï&
~÷gÌm{U bmH$@pñ_Z àW`m_mg dmL{Z{Y:ï&&21ï&&

अनुवाद– तेच तत्त्व स्वीकारून म्हणजेच त्याच महातत्त्वाला मुख्य ग्रंथविषय करून वाणीचे निधी असलेल्या भगवान बादरायणाने (व्यासमुनीने) या जगामध्ये ब्रह्मसूत्रे रचली.

Cn{ZfX~m{YV VÎd gÌ~Õ {dYm` g:ï&
H$_eñVÌ gå_mh XarMH$ma `ËZV:ï&&22ï&&

अनुवाद– उपनिषदांमध्ये सांगितलेले तत्त्व सूत्रबद्ध करून त्यांनी क्रमशः त्याबद्दलचे अपसमज (अज्ञान) प्रयत्नाने दूर केले.

na gÌm{U {dkm` ZmZîRmV j_m Za:ï&
BË`mbmŠ` nZ: Ir_mZ ^JdXJrVm_Xr{XeVï&&23&&

अनुवाद– परंतु सूत्रांचे ज्ञान प्राप्त करून त्याचे अनुष्ठान करण्यास मानव समर्थ नाही असे लक्षात आल्यावर पुन्हा त्या पूज्यमुनीने भगवद्गीतेचा उपदेश केला.

^JdXJrV{V ^bmH$ gm j mV H$ënVé: pñWV:Ÿ&
H$m{Q>em@km{ZZm _mh Zme`Z ^mñH$amn_:Ÿ&&24Ÿ&&

अनुवाद- ‘भगवद्गीता’ या नावाने या भूलोकी प्रत्यक्ष ‘कल्पतरु’च अवतरलेला आहे. कोट्यावधी अज्ञानी लोकांचे अज्ञान नाहीसे करणारा हा सूर्यच आहे.

{nVm gdñ` bmH$ñ` Jm{nH$mn{Varœa:Ÿ&
JrVm`m__V bmH$ ì`VarÝ_YgXZ:Ÿ&&25Ÿ&&

अनुवाद- या सर्व भुवनांचा पिता गोपिकापती ईश्वर आहे. त्या मधुसूदनाने गीतेतील अमृत या जगामध्ये वितरित केले.

EH$m JrVm _hmepŠV_hm^{V_hX YZ_Ÿ&
`ÀMmÝ`X dmL>_` gd VÎmñ`m øZdmXH$_Ÿ&&26&&

अनुवाद- एकच गीता महाशक्ती, महासमृद्धी आणि मोठे धन आहे.(ग ीता सोडून इतर) दुसरे जे वाङ्मय आहे ते सर्व तिचाच अनुवाद सांगणारे आहे.

ZmYr`V@Ý`XË`ÀMdm¶` `{X OrdZŸ&
Z hm{Z^dVm {H$ÝV JrVmemñÌ øYr`Vm_Ÿ&&27Ÿ&&

अनुवाद- जरी जीवनामध्ये दुसऱ्या कोणत्याही श्रेष्ठ वाङ्मयाचे अध्ययन केले नाही तरी तुमचे नुकसान होणार नाही. परंतु गीताशास्त्राचे मात्र निश्चित अध्ययन करावे.

OrdZ {^ÞgÝX^ H$m`mH$m`{d{ZU`Ÿ&
`{X _mhm ^dÎmñ` Zmem JrVm»`^mZZmŸ&&28&&

अनुवाद- जीवनात वेगवेगळ्या प्रसंगाच्या वेळी योग्यायोग्य निर्णय करतांना जर संभ्रम निर्माण झाला तर ‘गीता’ नावाच्या सूर्याने त्याचा नाश होतो. म्हणजेच संभ्रम दूर होतो.

Cn{ZfX ~÷gÌm{U ^JdXJrV{V ^pŠVV:Ÿ&
àñWmZÌ`{_Ë`mh: gàXm` _Zr{fU:Ÿ&&29Ÿ&&

अनुवाद-उपनिषद्, ब्रह्मसूत्रे आणि भगवद्गीता ह्या त्रयीला विद्वज्जनांनी संप्रदायात ‘प्रस्थानत्रयी’ असे भक्तिभावाने संबोधिले आहे.

àñWmZÌ`_mê$Tm Ü`mZ`mJàH$meV:Ÿ&
AmË_kmZg_mnÞm ~«÷^`m` H$ënVŸ&&30&&

अनुवाद– ध्यानयोगाच्या प्रकाशाने प्रस्थानत्रयीवर आरूढ होणारा म्हणजे प्रस्थानत्रयीचा अनुसरण करणारा पुरुष आत्मज्ञानसंपन्न होऊन ब्रह्मामध्ये लीन होतो, मोक्षप्राप्ती करतो.

ndOÝ_m{OV: nÊ`: H${MXÌ {dZm l__Ÿ&
Ab VÎdmd~mY`m` àñWmZÌ`Vm bKŸ&&31&&

अनुवाद–पूर्वजन्मामध्ये केलेल्या पुण्याईने प्रस्थानत्रयीच्या योगे काही लोक परिश्रमाशिवायच लवकरच तत्त्वबोध मिळविण्यास समर्थ होतात.

CÎm_m: H${WVm EV àmT~{Õg_{#mVm:Ÿ&
_Ü`_m AY_müm{n H$W Vëbm^_mßZ`:Ÿ&&32Ÿ&&
BË`mbmÀ` X`m{gÝY^JdmZ ì`mgZm_V:Ÿ&
AmfH$mì` namUm{Z àW`m_mg ^VbŸ&&33&&

अनुवाद– प्रौढबुद्धी असलेले लोक तत्त्वज्ञान मिळविण्यासाठी उत्तम आहेत असे म्हटले आहे. परंतु मध्यम आणि अधम श्रेणीच्या लोकांना सुद्धा त्याचा लाभ कसा होईल? हा सगळा विचार करून दयेचा सागर असलेल्या ईश्वराने 'व्यास' नावाने या भूतलावर आर्षकाव्ये आणि पुराणे रचली.

^maV Ym{_H$ ê$n {d{dYmW: H$WmZH$:Ÿ&
bmH$ g Jmh`m_mg ì`mg{f_{ZZm da:Ÿ&&34Ÿ&&

अनुवाद– नानाविध अर्थ प्रदान करणाऱ्या कथानकांनी परिपूर्ण अशा महाभारताचे धार्मिकरूप मुनीश्रेष्ठ व्यासऋषीने या जगामध्ये दाखविले.

B{VhmgnamUm{Z dXmWñ` àH$meZŸ&
gnîQ>m M gXm g{ØamX`m{Z {dd{H${^:Ÿ&&35Ÿ&&

अनुवाद–वेदार्थ स्पष्ट आणि पुष्ट करण्यासाठी विवेकी सज्जनांनी सतत इतिहासपुराणे यांचा स्वीकार करावा.

AmË_{ZîRm nam ^pŠV_rœa VZV M `:Ÿ&
g gd: emñÌZm_mhm Jmø EdmÌ _mZd:Ÿ&&36&&

अनुवाद-आत्मनिष्ठ या स्वरूपात सर्वश्रेष्ठ ईश्वरभक्ती करतो तो सर्व शास्त्रग्रहण करण्यास समर्थ (योग्य) आहे हे मानवांनी येथे लक्षात घ्यावे.

dmL_` `Îm bmH$@pñ_Z ^pŠV-kmZ-{dd{OV_Ÿ&
VXÿ_Îmàbmn: ñ`mV Ë`mÁ` I`m@{W{^: gXmŸ&&37Ÿ&&

अनुवाद-या जगामध्ये भक्तिरहित व ज्ञानरहित जे साहित्य (वाङ्मय) आहे ते सर्व उन्मत्तांचा अनर्थक प्रलाप आहे. (मूर्खांची व्यर्थ बडबड आहे.) म्हणून कल्याणाची कामना करणाऱ्यांनी नेहमी त्याचा (वाङ्मयाचा) त्याग करावा.

hf`: gmpÎdH$s àkm àmß`d ^{d dmL`_Ÿ&
{d{dY V{Za Vñ_mV IÕ`m V{Õ gì`Vm_Ÿ&&38Ÿ&&

अनुवाद- या भूमीवर महर्षींनी सात्त्विकी प्रज्ञा प्राप्त करून विविध प्रकारचे वाङ्मय निर्माण केले. म्हणून त्या सर्वांचे श्रद्धेने अध्ययन करावे.

EH$ bú` g_m{IË` gdfm_Ú_: gVm_Ÿ&
VWm{n bú`g{gÕm VmaVå` ^dX Yd_Ÿ&&39&&

अनुवाद- एकच उद्दिष्ट समोर ठेवून सर्व सज्जनांचा प्रयत्न चालला असला तरी लक्ष्यसिद्धीमध्ये निश्चितच तारतम्य असेल.(असावे.)

H${üV nÝWm: gXrK: ñ`mV H${üÀM H${QbñVWmŸ&
H${üÀM dVbmH$ma: nÝWm k`ñV VÎdV:Ÿ&&40&&

अनुवाद- एखादा मार्ग सुदीर्घ तर एखादा कुटिल, तसेच दुसरा एखादा वर्तुळाकार (गोल-गोल फिरविणारा) असतो हे मुळातच जाणून घ्यावे.

AV: nÝWmZ_mË_r` g{dkm`d _mZd:Ÿ&
AmÜ`mpË_H$ àdÎm: ñ`mÁOrdZ {hVH$må``m&&41&&

अनुवाद-म्हणून मानवाने स्वतःचा मार्ग चांगल्या प्रकारे ज्ञात करून जीवनामध्ये हिताच्या कामनेने आध्यात्मिक क्षेत्राकडे प्रवृत्त व्हावे.

^ŠVkmZñ` `mJñ` H$_Uüm{n b j U_Ÿ&
gm_Ï` `ÀM VV gd k`_Ì _Zr{f{^:Ÿ&&42Ÿ&&

अनुवाद– भक्तीचे, ज्ञानाचे, योगाचे आणि कर्माचे जे लक्षण आणि सामर्थ्य आहे ते सर्व प्रज्ञावंतांनी किंवा विद्वानांनी जाणून घ्यावे.

B{V lrJcm~JrVm`m VVr`m@Ü`m`:Ÿ&

⌘⌘⌘

MVWm@Ü`m`:

H$_Um {df` `ÚÁkmVì` VÎdVm@{ I b_² &
dpÀ_ VV gmåàV emñÌmV gJøm Ì namWX_² &&1&&

अनुवाद– कर्माविषयी जे पूर्णज्ञान मिळवावयाचे आहे ते परार्थ देणारे (मोक्षप्राप्ती करून देणारे) सर्वज्ञान शास्त्रामधून गोळा करून आता इथे सांगणार आहे.

H$_m{U {MÎmeÕçW {H$`_mUm{Z _Zr{f{^:&
\$bÀNm`m: n[aË`mJ Z ~ÝYhVVm ``…&&2&&

अनुवाद– पंडितांनी किंवा विद्वानांनी चित्तशुद्धीसाठी केलेली कर्मे फळाची इच्छा न बाळगता केली तर ती बंधहेतु (बंधनाचे कारण) होत नाहीत.

OZH$f: nam H$_ VmÑe _{Z{^: ñVV_² &
Z H$_ ~ÝYhV: ñ`mX `V H$V km{ZZm ^{d &&3&&

अनुवाद– पूर्वी जनकऋषीने केलेल्या तशा प्रकारच्या कर्मांची स्तुती मुनींनी केली आहे. या भूमीवर ज्ञानी लोकांकडून केल्या गेलेली कर्मे बंधनहेतु होणार नाही.

H$_mH$_ {dH$_{V {Ì{dY H$_ dVV&
VÁkmËdm H$_~ÝYmÎm _À`V ~{Õ_mZ Za:&&4&&

अनुवाद– कर्म, अकर्म आणि विकर्म असे तीन प्रकारची कर्मे असतात. त्यांच्या विषयी ज्ञान प्राप्त करून बुद्धिमान पुरुष कर्मबंधनातून मुक्त होतो.

àH$V: {H$`_mUm{Z JU: H$_m{U gde:&
Vm{Z ñd` àdVÝV H$_Ë`fm V bjU_² &&5&&

अनुवाद– वस्तुतः सर्वप्रकारची कर्मे प्रकृतीच्या गुणांद्वारे केली जातात. त्यामुळे ती स्वतःच होत असतात. 'कर्म' हेच त्यांचे लक्षण आहे.

`Xd XmfO H$_ H$m_H$mYm{Xg^d_² &
dXemñÌ{Z{fÕ VX {dH$_{V {d~Ü`Vm_² &&6&&

अनुवाद–कामक्रोधादींपासून उत्पन्न होणारे जे काही वेदशास्त्रांमध्ये निषिद्ध मानलेले

दोषयुक्त कर्म आहे ते सर्व‘विकर्म’ होय असे समजावे.

H$_g {H$`_mUf àH$VJUVñVWmŸ&
`Xm Ûfm{^_mZmä`m _mZdm Zm@{^^`VŸ&&7Ÿ&&
gm j r ^Ëdd H$_m{U _Zmdm½XhOm{Z {hŸ&
{Z{bßV Ed dr j V H$_mH$_Vm dOVŸ&&8&&

अनुवाद– प्रकृतीच्या गुणांद्वारे केल्या गेलेल्या कर्मांमुळे जेव्हा मानवावर द्वेष, राग यांचा कुठलाही प्रभाव दिसत नाही.साक्षी होऊनच तो आपली मानसिक, वाचिक आणि शारीरिककर्मे निर्लिप्त होऊन म्हणजे आसक्त न होता करतो, तेव्हा त्याचे कर्म‘अकर्म’ होऊन जाते.

ndOÝ_H$V H$_ dV_mZñ` OÝ_Z:Ÿ&
hV^Ëdm@^dÞîQ ^mJmh \$bê$nV:Ÿ&&9Ÿ&&

अनुवाद–पूर्वजन्मामध्ये केलेले कर्म वर्तमान जन्माचा हेतु (कारण) होऊन फलरूपाने नष्ट किंवा भोग्य होते. याचाच अर्थ कर्म हे बंधनमुक्त किंवा बंधनबद्ध करण्यास कारणीभूत असते.

AmJm{_ H$_ ZmË`ÝV g_W \$bX ^dVŸ&
AZZ OÝ_Zm@aãY H$_d \$bXm{` VVŸ&&10&&

अनुवाद– आगामिकर्म (भविष्यकाळातील कर्म) फल देण्यास तितके प्रभावी होत नाही. या जन्मामध्ये करण्यात येणारी कर्मेच फलदायी असतात.

km{ZZm ^pŠVeÝ`mZm_b¿` H$_ MmpÝV___Ÿ&
kmZmÎma#m àmaãY^mJm` ^dVrh VVŸ&&11Ÿ&&

अनुवाद– भक्तिशून्य ज्ञानी लोकांचे अंतीम कर्म हे वगळता येणार नाही. कारण ज्ञानोत्तर (ज्ञानप्राप्ती नंतर) केल्या जाणारे ते कर्म याठिकाणी फक्त प्रारब्धभोगासाठीच असते.

Xd \$bmÝ_I H$_ `X `mJZ Or`VŸ&
VÁO`: néf`ËZZ ^dVr{V gVm dM:Ÿ&&12&&

अनुवाद– भाग्यानुसार फलोन्मुख (फळ देणाऱ्या) होणाऱ्या ज्या कर्मावर योगाद्वारे विजय प्राप्त करता येतो. त्या जयाची प्राप्ती पुरुषप्रयत्नानेच साध्य होते असे सज्जनांचे

वचन आहे.

VmdV néf`ËZZ ^mì` Ü`mZg_m{YZm।&
àmŠVZ nméf `mdXe^ emå`{V ñd`_।&&13&&

अनुवाद– ध्यानसमाधीमाध्यमाने करण्यात येणारा हा पुरुषप्रयत्न तोपर्यंत निरंतर असावयास हवा जोपर्यंत प्राक्तन (पूर्वजन्माचे) अशुभ पौरुष (पुरुषासंबंधी कर्म) स्वतः शांत होत नाही.

OÝ_mÝVa_nú`d àmaãY H$_ H$Ï`V।&
H$ënmÝVa_nú`d {Z`{Vü VXr[aVm।&&14।&&

अनुवाद– पूर्वजन्माच्या विचारानेच (अपेक्षेनेच) कर्मास 'प्रारब्ध'कर्म म्हटल्या जाते. आणि पुढील कल्पाच्या अपेक्षेनेच 'नियती' हा शब्द वापरला जातो.

VXrœaàgmXZ OV eŠ` Z MmÝ`Wm।&
g Mm{n ^pŠV`mJZ ggmÜ`m@pñV _Zr{f{^:।&&15।&&

अनुवाद– ईश्वरकृपेनेच प्रारब्धकर्मावर व नियतिकर्मावर विजय मिळविला जाऊ शकतो. दुसऱ्या कुठल्याही मार्गाने नव्हे. आणि तो सुद्धा विद्वानांनी भक्तियोगानेच साधायचा असतो.

`mdÁOrdZ_VX d: H$_ V ZmÝVar`H$_।&
Ord: H$_ àH$dmUm OrdË`mÝV j U VWm।&&16।&&

अनुवाद– जोपर्यंत आपले हे जीवन आहे तोपर्यंत कर्मापासून सुटका नाही. तसेच शेवटच्या क्षणापर्यंत जीव हा कर्म करीत जगत असतो.

Vñ_mXH$_Um@Ë`ÝV ^pŠVV: eaU dOV।&
VZm{bßVVm àmßVm _mM`Ë`ÄOgm Za_।&&17।&&

अनुवाद– म्हणूनच पूर्ण भक्तीने अकर्माला (ईश्वराला) शरण जावे. त्यामुळे अनासक्त झालेल्या त्या पुरुषाला तो लवकरच मुक्त करतो.

e^ dm@ß`e^ H$_ `pËH${#mV {H$`V ^{d।&
AmË_Ý`mamß` VmZ Y_mZ {H$`V ZmpñV ge`:।&&18&&

अनुवाद- या भूलोकामध्ये जी कोणतीही शुभ किंवा अशुभ कर्मे करण्यात येतात ती सर्व कर्तव्यकर्मे स्वतःवर त्या त्या धर्मांना आरोपित करून केली जातात यात संशय नाही.

Ah{_Ë`ñ` _`mXm `mdÞ {H$`V VXmŸ&
Z eŠ`H$_ H$V {h H$_ ñdmÜ`mgg^d_Ÿ&&19&&

अनुवाद- जोपर्यंत 'अहम्' याची मर्यादा निश्चित होत नाही तोपर्यंत कर्म होऊ शकत नाही. स्वतःवरील अध्यासातूनच (आरोपानेच)कर्म उत्पन्न होत असते.

e^ MV H$_ VÁOÝ` \$b H$m  dm g_mßZ`mVŸ&
EVV nÊ` __d ñ`m{XË`fm V `Xr`Yr:Ÿ&&20&&
VWm `m ømË_Zm ê$n_kmËdm ^[a H$_gŸ&
àdÎm: nmnH$_m{U {bånÝVr{V {d_m{hV:Ÿ&&21Ÿ&&

अनुवाद- कर्म जर शुभ असेल तर त्यापासून मिळणारे फळ कोणाला मिळेल? तर 'हे पुण्य माझेच!' अशी ज्याची बुद्धी आहे त्याला. तसेच जो आत्म्याचे स्वरूप न जाणता अनेक कर्मे करण्यास प्रवृत्त होतो तो अज्ञानी पापकर्मांनी सतत वेढला जातो.

eÕ_nmn{dÕ VXkmËdm ê$n_mË_Z:Ÿ&
nmnmnhmZ` H$_ àH$duV {d_TYr:Ÿ&&22Ÿ&&

अनुवाद- शुद्ध, पापरहित अशा आत्मस्वरूपाचे ज्ञान नसेल तर तो संभ्रमित बुद्धी असलेला मनुष्य पापनाश करण्यासाठी कर्म करतो.

Vñ_mV H$_ ñdm{dÚmdeV: {H$`V gXmŸ&
VËñdê$nà{dkmZ ^dÝ_mhàUmeZ_Ÿ&&23&&

अनुवाद- त्यामुळेच कर्म हे सतत स्वतःच्या अविद्येच्या वशीभूत होऊन केल्या जाते. त्या आत्म्याचे स्वरूप कळल्यानंतर मात्र मोहनाश किंवा अज्ञाननाश होतो.

\$bmpßVH$m_ZmZÞ H$_ ~ÝYñ` H$maU_Ÿ&
AmË_kmZm` `V H$_ {H$`V VÞ ~ÝYZ_Ÿ&&24Ÿ&&

अनुवाद- फलप्राप्तीच्या इच्छेने प्रेरित झालेले कर्म बंधनाचे कारण होते. आत्मज्ञानासाठी

जे कर्म केल्या जाते ते मात्र बंधनहेतु होत नाही.

^JdmZ e‘a: gm j mV H$_b j U_{MdmZ`&
AmË_mZ^{VnmH$mÝV H$_ H$m` _Zr{f{^:`&&25`&&

अनुवाद– विद्वानांनी आत्मानुभूतिपरिपक्व होईपर्यंत कर्म करीत राहावे, असे प्रत्यक्ष भगवान् शंकराने सांगितले.

AmË_mZ^{VnmH$$ V H$_ ñd` àem å`{V`&
VX^md Zam _mhmV H$_ñd` àgÁOV`&&26`&&

अनुवाद–आत्मानुभूती परिपक्व झाल्यावर मात्र कर्म स्वतःच शांत होते. आत्म्याचा अनुभव नसलेला मानव मोहाने कर्मांमध्ये फसून जातो.

Ah_d H$_ H$dmU: \$b àmßZm{_ H$_U:`&
BË`d _Ý`_mZñV H$_~ÝY_dmßZV`&&27`&&

अनुवाद– मीच कर्म करीत असल्याने कर्मफळ मीच प्राप्त करणार असा विचार करणारे मात्र कर्मबंधनात अडकतात.

JU: H$_m{U H$m`ÝV ZmhÝV JU{d{H$`m`&
Vñ_mV H$_\$c Zm{n ~ÜZm{V _m_{d{H$`_`&&28&&

अनुवाद–प्रकृतिगुणांद्वारे कर्म करविले जाते. मी तर गुणांचा विकार नाही. त्यामुळे अविकारी अशा मला कर्मफळ कधीही बाधत नाही.

B{V kmZàH$me V Z H$_ ~ÝYZ ^dV`&
kpßVafm ^dÚfm V ZZ YÝ`Or{dZ:`&&29`&&

अनुवाद– अशाप्रकारचे ज्ञान झाल्यावर कर्मबंधन होणार नाही, अशी बुद्धी ज्याला होते त्याचे जीवन खरोखर धन्य आहे.

H$_m{U H$dVñVfm ñdê$nñ`m~~m{Yfm`&
`Xm ^dV VXm Vfm ~ÝYZmË_H$Vm Z {h`&&30&&

अनुवाद–कर्म करीत असतांना जेव्हा त्यांना स्वरूपबोधाची ईच्छा होईल तेव्हा ती कर्मे बंधनात अडकविणार नाही.

H$_m{U {MÎmeÕçW {H$`_mUm{Z gde:Ÿ&
AmË_kmZm{YH$ma Zm OZ`pÝV {à`dmŠ`V:Ÿ&&31Ÿ&&

अनुवाद- सर्वप्रकाराने चित्तशुद्धीसाठी केली जाणारी ती सर्व कर्मे आपल्याला आत्मज्ञानाचा अधिकार मिळवून देतात,असे प्रिय श्रीकृष्णाचे वाक्य आहे.

{MÎmeÕçmË_~mYmW_{YH$ma_dmß` MŸ&
H$_UmË_{d~mY#m àmßZdÝVrh _mZdm:Ÿ&&32Ÿ&&

अनुवाद- चित्तशुद्धीने आत्मबोधाचा अधिकार प्राप्त करून मानव या भूतलावर क्रमाक्रमाने आत्मज्ञान मिळवितो.

AmË_kmZZ _mj: ñ`mV H$_ Vñ`mpñV gmYZ_Ÿ&
kmZ V H$_ ZmJ ñ`mV kmZ H$_ {dZme`VŸ&&33&&

अनुवाद-आत्मज्ञानाने मोक्षप्राप्ती होते व कर्म हे त्याचे साधन आहे. ज्ञान झाल्यानंतर कर्म होणार नाही. कारण ज्ञान हे कृतकर्मांचा नाश करते.

`{X kmZ@{n H$_mJ Ñí`V gËg MV VXmŸ&
bmH$gJh Edmñ` hVZmÝ`: H$XmMZŸ&&34Ÿ&&

अनुवाद- जर ज्ञान झाल्यावरही सज्जनलोक कर्म करतांना दिसत असतील तर त्याठिकाणी दुसरा कोणताही हेतु नसून लोककल्याण हाच एकमेव हेतू असतो.

Ah‘mampËWV H$_ kmZ Vñ` {dbmnZ_Ÿ&
Ahå_mXdVm ^ŠVm k`_VÝ_Zr{f{^:Ÿ&&35Ÿ&&

अनुवाद- कर्म अहंकारामुळे उत्पन्न होते आणि ज्ञान त्याचा नाश करते. म्हणून भक्तीमध्ये अहंभावनेची मृदुता असते हे विद्वानांनी समजून घ्यावे.

H${MV H$_ Z H$dpÝV kmZ `ËZ Z H$dVŸ&
Ü`mZÝV XaVñVfm V ZZ _ÝX^m{JZ:Ÿ&&36&&

अनुवाद-काही लोक कर्म करीत नाहीत. ज्ञानासाठीही त्यांचा प्रयत्न नसतो. ध्यान तर त्यांच्यापासून दूरच असते. असे लोक खरोखरच दुर्दैवी आहेत.

AVm bmH$ gXm H$m` kmZmdmßË` {h H$_ gV`&
bmHHë`mUhVmñVV {H$`_mU V emœV_`&&37`&&

अनुवाद-म्हणूनच या जगामध्ये ज्ञानप्राप्तीकरिता सतत सत्कर्म करावे. ते कर्म निश्चितच लोककल्याणहेतूने केलेले असावे.

{dÚmXmZ_nm XmZ_ÞXmZ#m H$dVm_`&
H$_d _mj hV: ñ`mV gdm^mdZ g{#mV_`&&38`&&

अनुवाद- विद्यादान, जलदान आणि अन्नदान करणाऱ्यांचे सेवाभावाने केलेले संचितकर्मच मोक्षहेतु होईल.

^JdmZ lrdmgXd: gdfm öX` pñWV:`&
Vñ_ _Xr`H$_m{U g_ß`ÝV {h ^pŠVV:`&&39`&&

अनुवाद- भगवंत वासुदेव सर्वांच्या हृदयात आहे. त्याला श्रद्धेने मी माझी सर्व कर्मे समर्पित करतो.

BËW bmH$ Za: H$_ jU jU@{n H$m[aV_`&
g_n`Z _hV l`: àmßZm{V Zm Ì ge`:`&&40&&

अनुवाद- अशा विचाराने या भूलोकामध्ये क्षणाक्षणाला करविल्या गेलेल्या कर्मांचे समर्पण केले तर सर्वश्रेष्ठ कल्याण साधले जाईल याविषयी शंकाच नाही.

B{V lrJcm~JrVm`m MVWmÜ`m`:`&

⌘⌘⌘

n#m_mÜ`m`:

AW `mJ{d{Okmgm`mJVÎd ~drå`h_&
`mJñdê$n-^Xmü \$b#mm{n g_mgV:&&1&&

अनुवाद– आता योगजिज्ञासु (योगाची जिज्ञासा) असणाऱ्यांसाठी मी योगतत्त्व सांगणार आहे. त्यामध्ये योगाचे स्वरूप, भेद आणि योगाचे फळ यांचा थोडक्यात परिचय देणार आहे.

Ü`mZZ ~÷gmê$ß` {MÎmñ` `mJ CÀ`V&
kmZZ ~÷VmXmËå` Vñ` dXmÝV CÀ`V&&2&&

अनुवाद–ध्यानाने मनाचे ब्रह्मासोबत सादृश्य किंवा ब्रह्मसाम्य साधणे यालाच ‘योग’ म्हणतात. तर ज्ञानाने मनाचे ब्रह्मतादात्म्य (ब्रह्मासोबत एकरूपता) साधणे याला ‘वेदान्त’ म्हटले जाते.

Ah __{V VÎdVñË`ŠËdH$mJ_mZg:&
Ü`m`rV XdXd VX `mJahñ`_À`V&&3&&

अनुवाद–‘अहं, मम’ (मी, माझे) इत्यादी विचार पूर्णपणे दूर सारून एकाग्रमनाने ‘देवदेव’ असे ध्यान केले तर ते ‘योगरहस्य’ म्हटले जाते.

_mjmW {MÎmdÎmrZm {ZamYm `mJgkH$:&
H$VgåmÚê$nü dñVgåmÚênH:&&4&&

अनुवाद–मोक्षासाठी चित्तवृत्तींचा निरोध म्हणजे योग. हा कर्तृसम्पाद्यरूप आणि वस्तुसम्पाद्यरूप (वास्तविक किंवा मूळ ज्ञानप्राप्तीरूप किंवा परमात्माप्राप्तीरूप) आहे.

^mdZm{deXñËdmÚm ^mdZmOÝ_dmZ na:&
Ed Û{dÜ`_mnÞm `mJ{üÎm_bmnhm&&5&&

अनुवाद– पहिल्या प्रकारचा योग (कर्तृसम्पाद्यरूप) भावनांना निर्मळ किंवा शुद्ध करणारा आणि दुसऱ्या प्रकारचा योग (वस्तुसम्पाद्यरूप) विमल किंवा शुद्धच भावना निर्माण करणारा आहे. अशा दोन योगप्रकारांनी चित्ताचा मळ दूर करता येतो.

gm»`Z ËdnXmWñ` VËnXmWñ` M `mJV:॥
dXmÝVZ V`m: nU_Š`ñ` emYZ ^dV॥6॥

अनुवाद– सांख्यांद्वारे 'त्वम्' पदार्थाचे (जड–चेतन विवेकाचे), योगाने 'तत्' पदार्थाचे (एकदेशीय आत्म्याचे) आणि वेदांताने त्या दोघांचेही (तत् व त्वम्) पूर्णतादात्म्याचे संशोधन (यथार्थ निर्धारण) होईल.

hRm Ü`mZ VWm _ÝÌm b`m ZmXü n#m_:॥
`mJñ`V àH$mamñV amO`mJñ` {gÕ`॥7॥

अनुवाद–हठयोग, ध्यानयोग, मन्त्रयोग, लययोग आणि नादयोग हे पाच योगप्रकार राजयोगाच्या सिद्धीसाठीच आहेत.

nmVÄObm amO`mJm {Z{XÜ`mgZm_H$:॥
`m{JZ{ü{VêñnU H$dbm gm ødpñW{V:॥8॥

अनुवाद–'निदिध्यासन' (निरंतन चिंतन) नावाचा पातंजल राजयोग आहे. योग्याच्या चैतन्यस्वरूपामुळेच ती कैवल्यस्थिती प्राप्त होते.

{MÎmd{Îm{ZamYZ MVÝ`_d{eî`V॥
Vñ`m: pñWVénm`mñV `mJeãXZ H$s{VVm:॥9॥

अनुवाद– चित्तवृत्तींच्या निरोधाने (नाश झाल्याने) चैतन्य अवशिष्ट (शेष) असते. त्या प्रकारच्या स्थितीचे उपायच 'योग' शब्दाने सांगितले आहेत.

lÕm_bm {h `mJ: ñ`mV lÕ` OZZr ñ_Vm॥
`mJmä`mgàdÎm `m H$ë`mUr nm{V gdXm॥10॥

अनुवाद– योग हा श्रद्धामूळ म्हणजे श्रद्धेमुळे उत्पन्न होणारा असून 'श्रद्धा' ही योगाची 'माता' म्हणविली जाते. ही कल्याणी (कल्याण साधणारी) असून योगाभ्यास करण्यासाठी प्रवृत्त होणाऱ्याचे सतत रक्षण करते.

lÕmVm dYV epŠVñVñ`mü dYV ñ_{V:॥
ñ_VXmTçZ gånÞm `mJr g_m{Y_mßZV॥11॥

अनुवाद–श्रद्धेमुळे शक्ती वाढते. त्या शक्तिमुळे स्मृतीवर्धन (स्मृतीचा विकास) होते.

ही बळकट स्मरणशक्ती प्राप्त झालेला योगी ‘समाधी’ अवस्थेला पोहोचतो.

g_mYm n[anŠd {h àkm gÄOm`V nam|&
F$Vå^a{V emñÌ@pñ_Z Jr`V gm gXm{XVm|&&12|&&

अनुवाद– समाधीमध्ये परिपक्व अवस्थेला पोहोचल्यावर श्रेष्ठप्रज्ञा (निर्मळ बुद्धी) प्राप्त होते. नित्य या प्रज्ञेला या शास्त्रात ‘ऋतम्भरा’ असे म्हणतात.

lÕm éÐm j_mbd ñdÀNmV: ñdrH$Vm nZ:|&
Jb ñWmn{`V eŠ`m Zd{V km`Vm na_|&&13&&

अनुवाद–स्वेच्छेने स्वीकारलेल्या रुद्राक्षमाळेप्रमाणे ‘श्रद्धा’ ही कोणाच्याही गळ्यात बांधू शकत नाही हे लक्षात घ्यावे.

lÕm_`m ^dÁOrdñVñ_mÀNÕm ^dV ñd`_|&
gm gmpÎdH$s `mJ_mJ@pñ_Z `m{JZ nm{V gdXm|&&14|&&

अनुवाद–जीव श्रद्धामय असल्याने ती श्रद्धा स्वयंभूच असते. या योगमार्गामध्ये ती सात्त्विकश्रद्धा सतत योग्याचे रक्षण करते.

lÕmgÎd@{n `m `mJ e‘mdmZ dVV gXm|&
e‘m lÕm {d{Z¿ZÝVr àkm#m VmZ`V gVm_|&&15|&&

अनुवाद– जो श्रद्धाशील असूनही योगाविषयी सतत शंकाग्रस्त असतो, त्याची शंका श्रद्धेचा नाश करून प्रज्ञेला कमी करते.

ge‘npÊSVmÞZ {ZîRmdmZ nm_am da:|&
`Vm {ZîRm \$b gV e‘m Zme`V Za_|&&16&&

अनुवाद–सशंक म्हणजे शंका असलेल्या पंडितापेक्षा निष्ठावान पामर (पापी किंवा मंदबुद्धी असलेला) श्रेष्ठ आहे. कारण निष्ठा ही फलजनक किंवा फलदायक असते तर शंका ही पुरुषाचा विनाश करते.

`mJmä`mg {daŠVñV _hÎd emñÌgå_V_|&
A{daŠV: gXm `mJ H$dmUm@{n Z {g{Õ^mH$|&&17|&&

अनुवाद–शास्त्रामध्ये सांगितल्याप्रमाणे (शास्त्रानुसार) योगाभ्यासामध्ये विरक्तीचे फार

महत्त्व आहे. विरक्ती प्राप्त न झालेला (अविरक्त असलेला) सतत योग करूनही फलप्राप्ती करीत नाही. (विरक्तिशून्य योगसाधना सिद्धिदायक नसते.)

A{daŠV: nZ`mJ àdÎmm@{n jU jU{&
{df`mgpŠVV: I mÝVm `mJ_d Ë`OV I b:{&&18&&

अनुवाद-आणखी असे की, अविरक्त माणूस योगदिशेने प्रवृत्त झाला तरी वारंवार (क्षणाक्षणाला) विषयाकडे आकृष्ट होतो. या विषयासक्तीमुळेच तो दुष्ट (योगाचे फळ न मिळाल्याने) निराश होऊन योग सोडून देतो.

{df`f _mZg `ñ` Z gŠV {Z_b nZ:{&
A{YH$mar g Edm Ì e_m{XfQ>H$g`V:{&&19&&

अनुवाद-ज्याचे मन विषयासक्त नसून निर्मळ आहे. शमादी सहा (शम, दम, तितिक्षा, उपरति, समाधान आणि श्रद्धा) संपत्तीने जो परिपूर्ण आहे. तोच याठिकाणी (फळाचा) अधिकारी होतो.

AîQ>m“`mJ{ZîR>ñ` H$_: emñÌ f H$ï`V{&
VËH$_mZJV Vpñ_Z VË\$b hñVJ ^dV{&&20&&

अनुवाद- शास्त्रांमध्ये अष्टांगयोगाचे अनुष्ठान करण्यासाठी क्रम सांगितला आहे. त्या क्रमाचे अनुसरण केल्याने त्याचे फळ निश्चितच मिळते.

{Z`_f àYmZ ñ`mÀN>dU JédŠÌ V:{&
VZd Vm_gr epŠV{ZéÕm `m{JZ{üamV{&&21&&

अनुवाद- गुरुमुखातून श्रवण करणे हे सर्व नियमांमध्ये प्रधान असावे. त्यामुळे योग्याच्या तामसी वृत्तीचे लवकरच शमन होते.

`_mä`mgZ {ZîR>mV BpÝÐ`mUm H$_U {h{&
{ZamYm Om`V Vñ_mXmË_epŠV{ddYV{&&22&&

अनुवाद-निष्ठेने क्रमशः यमाभ्यास (अहिंसा, सत्य, अस्तेय, ब्रह्मचर्य आणि अपरिग्रह) केला असता इंद्रियांच्या वृत्तींचा निरोध होऊन आत्मशक्तीचा विकास होतो.

AmgZmZm O`Xh ñW`_ËnÚV na_ï&
VVm ÛÝÛàhmamV g `mJr X: I Z {dÝX{Vï&&23&&

अनुवाद- आसनांवर (पद्मासन, वीरासन, भद्रासनादी) विजय मिळविताच शरीरामध्ये स्थैर्य निर्माण होते. आणि त्यानंतर द्वन्द्वप्रहार (शीत आणि उष्ण, भूक आणि तहान यांसारख्या शरीरपीडा) झाला तरी तो योगी दुःखी होत नाही.

àmUm`m_Z {MÎmñ` Mm#më` Zm{eV ^dVï&
Vñ_mXH$mJVm ZZ Om`V _Zgm@{MamVï&&24ï&&

अनुवाद- प्राणायामाने चित्ताची चंचलता नष्ट होऊन लवकरच मनाची एकाग्रता उत्पन्न होते.

EV{Z`V_ä`ñV_TmdñWm Zmí`V ZZï&
{j ßVmdñWm VWm ZîQm àË`mhmaU _mZgrï&&25ï&&

अनुवाद- या प्राणायामांचा (रेचक, पूरक आणि कुंभक) नियमाने सतत सराव केला असता चित्ताची मूढावस्था (तमोगुणाच्या उद्रेकामुळे मूर्च्छादी क्रियायुक्त मनाची विवेकशून्य स्थिती) पूर्णपणे नाश पावते. तसेच प्रत्याहाराने (इंद्रिये विषयांकडे आकृष्ट न होता चित्तामध्ये एकरूप झाल्याने) मनाची क्षिप्तावस्था (रजोगुणाच्या उद्रेकामुळे विषयासक्त होणारी चित्ताची चंचल अवस्था) दूर होते.

YmaUmÜ`mZgm_Ï`mXÝ`m {d{ j ßVZm{_H$mï&
Zme `m{V gXm {MÎm `mJmä`mg{dam{YZrï&&26ï&&

अनुवाद- धारणा आणि ध्यान यांच्या सामर्थ्यांने चित्ताची 'विक्षिप्त' (सत्त्वगुणाच्या आधिक्याने ' समाधी' अवस्था प्राप्त झाल्यावरही रजोगुणाच्या थोड्या फार प्रभावाने मध्ये मध्ये इतर विषयांकडे धावणारी मनाची अवस्था) नावाची वृत्ती नाश पावते. जी चित्तामध्ये योगाभ्यासाची विरोधक होऊन सतत नांदत असते.

gåàkmVg_mYñV {MÎmH$m½` ^dÞUm_ï&
{Z{dH$ëng_mYü {ZamYm _Zgm ^dVï&&27ï&&

अनुवाद-'सम्प्रज्ञात' समाधीमुळे (सात्त्विकवृत्तीमुळे ध्येयविषयाचा पूर्ण साक्षात्कार म्हणजे सम्प्रज्ञात समाधी) मानवांचे चित्त एकाग्र होते आणि निर्विकल्प समाधीमुळे

(सर्वचित्तवृत्तींचा निरोध झाल्यावर संस्कारच शेष राहणारी) मनाचा निरोध होतो.

àmUm`m_Z {MÎmñ` Mm#më` Zmí`V Yd_|&
VWm{n {df`mgpŠV_Zgm Zd Zí`{V|&&28&&

अनुवाद– प्राणायामाने चित्ताची चंचलता निश्चितपणे दूर होते. परंतु मनातील विषयाबद्दलची आसक्ती मात्र तशीच असते.

namËnaVa ÑîQ {MÎmñ` {df`ñnhm|&
ZîQm ^Ëdm@W H$dë` `m{JZm ^d{V Yd_|&&29&&

अनुवाद–परापासून (परवैराग्यामुळे) परतराचे (परब्रह्माचे) दर्शन होताच चित्ताची विषयस्पृहा नष्ट होऊन नंतर योगी निश्चितपणे कैवल्यस्थितीला पोहोचतो.

VXW àmUmYZ ghmÝ`ÔmfXeZ_|&
{Z`V {H$`V MV VV _Zgm hpÝV H$ë_f_|&&30&&

अनुवाद– त्यासाठी प्राणायामाने इतर दोषांचे दर्शन सतत केले तर मनातील सर्व पापविचार किंवा दुष्टविचार यांचा नाश होतो.

{MÎmñ` _XgdJm dmgZm n[aH$s{VVm|&
ñdßZü _Ü`gdJñVrdgdJH$maU_|&&31&&

अनुवाद–चित्ताचा मृदुसंवेग (मृदुवैराग्य किंवा वैराग्याचा वेग मृदु असणे) ‘वासना’ म्हणविला जातो. मध्यसंवेग (वैराग्याचा वेग मध्यम असणे) म्हणजे ‘स्वप्न’ होय. तो तीव्रसंवेगाचे (तीव्रवैराग्य असणारे म्हणजे वैराग्याचे प्रमाण तीव्र असणे) कारण म्हणविला जातो.

_ZgñVrdgdJmÁOJV gË`{_d ñ\$aV|&
Bœa Vrdg`mJmV g_m{Y{g{ÕarœamV|&&32|&&

अनुवाद– मनाच्या तीव्रसंवेगामुळे हे जग सत्याप्रमाणे भासेल. ईश्वरामध्ये तीव्रसंयोग झाल्यास ईश्वरापासून समाधिसिद्धी होईल.

Bœaà{UYmZZ gmYH$ü g_m{Y^mH$|&
ì`ËWmZ@{n OJX ~÷ ÐîQ eŠZm{V H$db_|&&33&&

अनुवाद–साधक ईश्वरप्रणिधानाने (ईश्वरभक्तीने) समाधी प्राप्त करून घेण्यास पात्र असतो. समाधीतून व्युत्थित (बाहेर आल्यावरही/जागृत) झाल्यावरही तो जगाला केवळ ब्रह्मरूपातच बघू शकतो.

dam½`mXnam»`mÀM{XpÝÐ`mUm {d{ZJh:Ÿ&
Aä`mgmÀM g_m{Y: ñ`mV gåàkmV: gXm ZUm_Ÿ&&34Ÿ&&

अनुवाद–अपर नावाच्या वैराग्यामुळे इंद्रियनिग्रह जर साधता आला तर अभ्यासाने ‘सम्प्रज्ञात’ नावाची समाधी मानवाला सदा साधता येऊ शकते.

nadam½`XmTçZmgåàkmVm ^dX Yd_Ÿ&
àmaãYZmeH$m `ü {Ì{dY: H$Ï`V@YZmŸ&&35Ÿ&&

अनुवाद– परवैराग्याच्या दृढतेमुळे निश्चितच असम्प्रज्ञातसमाधी प्राप्त होऊ शकते.प्रारब्धाचा नाश करणारा हा योग तीन प्रकारचा असून तो आता मी सांगणार आहे.

A j rUdmgZ {MÎm Ñí`V nZépËWV_Ÿ&
AgàkmV^Xm@` ñd`ì`ËWmZ-Zm_H$:Ÿ&&36&&

अनुवाद– वासनांचा नाश न झाल्याने परत व्युत्थान पावलेल्या चित्तामध्ये नामरूपात्मक संस्कार मध्ये मध्ये पुन्हा जागृत होतात. हा असंप्रज्ञातयोगाचा ‘स्वयं व्युत्थान’ नावाचा एक प्रकार आहे.

{dîUü e I ZmXZ à‡mX emÝV_mZg_Ÿ&
A~mY`X JmTgßVÝV nam bmH${edm` {hŸ&&37Ÿ&&

अनुवाद– पूर्वी विष्णूने शंखनाद करून गाढ झोपलेल्या शांतमनाच्या प्रह्लादाला जागृत केले.

Ed ì`ËWmZ_mnÞ ~møVm Ñí`V na_Ÿ&
AgàkmVà^Xm@`_Ý`ì`ËWmZZm_H$:Ÿ&&38&&

अनुवाद– अशाप्रकारे दुसऱ्यांकडून किंवा बाह्यदृष्टीने जागृत केल्या गेलेला असंप्रज्ञातसमाधीचा हा ‘अन्यव्युत्स्थान’ नावाचा भेद आहे.

nam {e{ I ÜdOñ`m`_gàkmVZm_H$:Ÿ&
g_m{YZmßZdX ^“ ì`ËWmZ@ß`{#mVm@^dVŸ&&39&&

अनुवाद- पूर्वी ही 'असंप्रज्ञात' नावाची समाधी शिखिध्वजाला (शिखिध्वज नावाचा राजा) व्युत्थानामध्ये देखील विच्छेद न होता प्राप्त झाली.

Ed ì`ËWmZH$mb@{n g_m{YpñW{Va{#mVmŸ&
AgàkmV^Xm@` ì`ËWmZa{hVm{^Y:Ÿ&&40&&

अनुवाद- अशाप्रकारे व्युत्थानकाळातही समाधिस्थिती प्राप्त झाल्यास तो'व्युत्थानरहित'नावाचा असंप्रज्ञातसमाधीचा प्रकार आहे.

ì`{VaH$U `m {ZîRm ËdånXmWJm{_ZrŸ&
gm ì`ËWmZ ^OÝ_Ü` Zm_ê$n{dd{OVmŸ&&41&&

अनुवाद- जी निष्ठा व्यतिरेकाने 'त्वम्' पदार्थाचे (अज्ञान-उपहित- चैतन्याचे) अनुगमन करते ती नामरूपरहित होऊन मध्येच जागृतावस्था प्राप्त करेल.

AÝd`Z V `m {ZîRm gm VËnXmWJm{_ZrŸ&
gm Z ì`ËWmZ_mßZm{V Zm_ê$nm{#mVm VWmŸ&&42Ÿ&&

अनुवाद- परंतु अन्वयाने जी निष्ठा उत्पन्न होते ती 'तत्' पदार्थाचे (परब्रह्म शुद्ध चैतन्याचे) अनुगमन करते. ती नामरूपात्मक असून पुन्हा जागृत अवस्था प्राप्त करीत नाही.

`XÝV:ñ\${VO kmZ VXdm@Ì {d{eî`VŸ&
AÝ`ä`m kmZê$nä`m F$Vå^a{V H$s{VV_Ÿ&&43&&

अनुवाद-जे अंतःकरणात स्फुरलेले ज्ञान आहे तेच याठिकाणी विशेष ठरते. आणि इतर ज्ञानरूपांपेक्षा भिन्न असणारे हे विशेष ज्ञान 'ऋतम्भरा' असे म्हणविल्या जाते.

kmZmZÝVa_ß`fm@gàkmVZm_H$:Ÿ&
g_m{Yü g_ä`ñV: gmÜZm{V na_ nX_Ÿ&&44Ÿ&&

अनुवाद- ज्ञानानंतरही जेव्हा असंप्रज्ञात नावाची ही समाधी चांगल्याप्रकारे अभ्यस्त होते. अर्थात्, या समाधीचा निरंतर अभ्यास चालूच असतो तेव्हा श्रेष्ठपद किंवा सर्वोच्चस्थान प्राप्त होते.

Šd{MV ñdßZ@{n `mJëd `m{V {haÊ`Zm_H$:Ÿ&
`WmWmnmW^XZ ñdßZm {h {Û{dY: ñ_V:Ÿ&&45Ÿ&&

अनुवाद- कदाचित् स्वप्न देखील हिरण्यनावाचा योगच होते. हे स्वप्नही यथार्थ (सत्यार्थ) आणि अपार्थ (अनर्थक) भेदाने दोन प्रकारचे सांगितले आहे.

AÝ`mWü ^dV ñdßZ: Šd{MXÝ`mWgMH$:Ÿ&
ñdßZ M XdXdñ` Jê$Um_{n XeZ_Ÿ&&46&&

अनुवाद- स्वप्न हे कधी दुसरा अर्थ सांगणारे किंवा अन्य अर्थाची सूचना देणारे ही असू शकेल. तसेच स्वप्नामध्ये परमात्म्याचे किंवा गुरुचेही दर्शन होऊ शकते.

`WmW: H$Ï`V ^m½`mX ^m½`mXH$ü H$Ï`VŸ&
ñdßZm{XîQü {dÛ{Ø{Z{_V dmL_` _hVŸ&&47Ÿ&&

अनुवाद- भाग्यामुळे यथार्थस्वप्न पडते आणि तेव्हा भाग्याचे फळ सांगितले जाते. म्हणून स्वप्नामध्येच आदेश केल्यामुळे विद्वानांनी विपुल वाङ्मयनिर्मिती केली.

Xhpñ_Z H$ÊS bmH$mam H$ÊS{bZr àH$m{eZrŸ&
_bmYma_{Yì`mß` ^mgV epŠVarœarŸ&&48&&

अनुवाद- या देहामध्ये कुंडलाकार असलेली प्रकाशमान (तेजस्वी) कुंडलिनी आहे. ती ईश्वरी शक्ती मूलाधारचक्राला व्यापून राहाते.

`m epŠV: n{Wdt Yîm H$ÊS bmH$m[aUr namŸ&
gdm{XefZm_mZ ^OV VÝÌdmL_`Ÿ&&49&&

अनुवाद- जी कुंडलाकारिणी परा शक्ती पृथवीला धारण करते तीच तंत्रवाङ्मयामध्ये ' आदिशेष' नावाने ओळखली जाते.

Ed `mJahñ` `m kmËdm `mJ g_ä`gVŸ&
H$dë` àmß` OÝ_m{XMH$ñ`mÝV g_mßZ`mVŸ&&50&&

अनुवाद- अशाप्रकारे जो योगाचे रहस्य जाणून योगाचा अभ्यास करेल तो कैवल्य प्राप्त करून जन्ममृत्यूच्या चक्रातून मुक्त होईल.

B{V lrJbm~JrVm`m n#m_mÜ`m`:Ÿ&

⌘⌘⌘

fîRm@Ü`m`:

AW kmZñdê$n d: àdú`m{_ g_mgV:Ÿ&
`Xmß` _m j gm_mÁ` g{ I Z: gpÝV gmYd:Ÿ&&1Ÿ&&

अनुवाद- जे ज्ञान प्राप्त करून साधू लोक मोक्षसाम्राज्याचे सुख अनुभवतात, त्या ज्ञानाचे स्वरूप मी तुम्हाला थोडक्यात सांगणार आहे.

ñdmË_mZ^{VhV`ÁkmZ _m j gmYZ_Ÿ&
VÁkmZ_Ý`XË`ÝV bmH$mZm ^mpÝVH$maU_Ÿ&&2Ÿ&&

अनुवाद-जे ज्ञान स्वात्मानुभूतीचा हेतू असून मोक्षाचे साधन होते तेच 'ज्ञान' आहे. आणि इतर सर्व काही या जगामध्ये अतिशय भ्रांतीजनक आहे.

`Z ñdê$n{Okmgm nümÀM kmZgmYZ_Ÿ&
ñdê$n km`V nU VÁkmZ bmH$VmaH$_Ÿ&&3&&

अनुवाद-स्वरूप जाणून घेण्याची इच्छा उत्पन्न करणारे आणि नंतर ते ज्ञान प्राप्त करून देणारे ज्ञानच 'ज्ञान'होय जे लोकांना मोक्ष देणारे आहे.

Ñí`ñdê$n{dñVmam kmZ{_Ë`À`V@~Y:Ÿ&
Ñe: ñdê$n{ZîRd kmZ{_Ë`À`V ~Y:Ÿ&&4Ÿ&&

अनुवाद- अविद्वान् म्हणतात की, दृश्यस्वरूपाचा (दृश्यशक्तीचा किंवा जगाचा) विस्तार म्हणजे ज्ञान. तर दृक्स्वरूपनिष्ठा (चैतन्यस्वरूप निष्ठा) म्हणजे 'ज्ञान' असे विद्वानांचे म्हणणे आहे.

`Z ñdê$n~mYZ H$m_m{X_bemYZ_Ÿ&
nUËd#m ^dÁOrd VÁkmZ bmH$VmaH$_Ÿ&&5Ÿ&&

अनुवाद-ज्याच्या योगे स्वरूपबोध झाल्यावर कामादी पापभावनांचे विकार मिटून जीवाला पूर्णत्व प्राप्त होते ते ज्ञान लोकतारक आहे.

IrH$îUnXaUZm aUZm `Z aUd:Ÿ&
Ym`ÝV öX` `Z VÁkmZ OÝ_VmaH$_Ÿ&&6Ÿ&&

अनुवाद– ज्यामुळे श्रीकृष्णाच्या चरणधुळीच्या धुळीतील कणांना हृदयामध्ये धारण केले जाते ते ज्ञान जन्मतारक ठरते.

JrVmWgmagmJÝÜ`mdm{gV `Z Or{dV_Ÿ&
VÁkmZ gdbmH$ñ` gmJÝÜ`ñ` M H$maU_Ÿ&&7Ÿ&&

अनुवाद– ज्यामुळे जीवन गीतार्थसाराच्या सुगंधाने परिपूर्ण होते आणि जे जगताच्या सुगंधाचे कारण ठरते तेच ज्ञान होय.

Aqhgm H$éUm à_ {ÌV` `Z dÜ`VŸ&
VÁkmZ_Ý`XmÝÜ` ñ`mpÀMÎmñ`d _bmË_H$_Ÿ&&8Ÿ&&

अनुवाद–अकिंसा, करुणा आणि प्रेम हे तीन ज्यामुळे विकसित होतात. ते ज्ञान होय. इतर सर्व आंधळेपणा असून चित्ताचीच कलूषितता किंवा मालिन्य होय.

Zmh Z _ JUmØV OJV gd{dH$maO_Ÿ&
{ZîR` Om`V `Z VÁkmZ OÝ_VmaH$_Ÿ&&9Ÿ&&

अनुवाद– मी नाही. माझे काही नाही. हे जग त्रिगुणांपासून निर्माण झालेले, सर्व विकारापासून उत्पन्न झालेले आहे. अशाप्रकारची निष्ठा ज्यामुळे होते ते ज्ञान जन्मतारक असते.

MVÝ`må~{YdrMrZm brb` gpîQaX^VmŸ&
VÌmhdr{MamË_r`m kmZ{_Ë`VXÀ`VŸ&&10&&

अनुवाद–ही अद्भुतसृष्टी म्हणजे चैतन्यरूपी सागरतरंगांची लीला आहे. मी स्वतः त्यातीलएक तरंग आहे अशाप्रकारचा विचार 'ज्ञान' म्हणविला जातो.

H$îU{^Þ OJV gd {_Ï`{V dm nZ: nZ:Ÿ&
H$îUmË_H$_X: gd{_{V dm ^mì`Vm gXmŸ&&11Ÿ&&

अनुवाद– कृष्णाशिवाय किंवा कृष्णतत्त्वाला सोडून हे सर्व जग मिथ्या आहे असा वारंवार विचार करावा. किंवा हे सर्व कृष्णात्मकच म्हणजे कृष्णतत्त्वमय आहे असे सतत समजावे.

`Zmd{V{dZme: ñ`mV _Z{g pñWaVm VWm&
BœamamYZmhËd VÁkmZ àmÀ`V ~Y:&&12&&

अनुवाद–ज्यामुळे मायेच्या आवरणशक्तीचा विनाश होतो. तसेच मनाला स्थिरता लाभते ते ईश्वराची आराधना करण्याचे सामर्थ्य म्हणजे 'ज्ञान 'असे बुधांचे मत आहे.

Bœañ`mnam jËd^mZ `Z g_ëbgV&
öX` kmZ_ÝË` VÁkmZ gV àmÀ`V ~Y:&&13&&

अनुवाद–ज्याच्यामुळे ईश्वराचे अपरोक्षज्ञान(साक्षात्कार) ज्ञान हृदयामध्ये प्रकट होते त्या अंतिम ज्ञानाला विद्वान् 'सत्' असे संबोधतात.

Ord: H$Vm M ^mŠVm M H$ma{`Vm _hœa:&
BË`VX ^mZ_dmŠV kmZ V{ÛXm da:&&14&&

अनुवाद–जीव हा कर्ता आणि भोक्ता असून महेश्वर ते सर्व करविणारा आहे. अशाप्रकारचे भान असणेच सर्वश्रेष्ठ विद्वानांकडून 'ज्ञान' म्हणविल्या गेले.

`Z Ord: H$_UmÜd JËdm bãYm _ZmÝ_Zr_&
VÁkmZ Ord_mjñ` gmjmXYV: àH$s{VV_&&15&&

अनुवाद– ज्या तत्त्वामुळे जीव हा क्रमशः ऊर्ध्वगती प्राप्त करून शेवटी उन्मनी अवस्थेला पोहोचतो ते ज्ञान जीवाच्या मोक्षाचे साक्षात् (प्रत्यक्ष) कारण म्हटले आहे.

gdñ_mV gma_mXm` emñÌmëbmH${hVm` {h&
`V nañH$éV {ZË` VÁkmZ bmH$VmaH$_&&16&&

अनुवाद– सर्व शास्त्रांतील सार ग्रहण करून लोकहितासाठीच ज्याचा सतत पुरस्कार केल्या जातो ते ज्ञान लोकतारक ठरतं.

~÷ gË`{_{V ñW` VXmH$ma_Zm `Xm&
Om`V Vñ` hV: ñ`mV kmZ bmHmnHmaH$_&&17&&

अनुवाद–जेव्हा 'ब्रह्म सत्य आहे' अशी दृढभावना निर्माण होऊन मनही तदाकार बनते त्याला कारणीभूत असलेले ज्ञान लोकोपकारक असते.

AmZÝXmpãYVa“f hgm hgm`V jUmVì&
VÁkmZ {ZË`gmÝX`g_ëbmg: nX nXì&&18ì&&

अनुवाद–आनंदसागराच्या तरंगामध्ये जीवात्मा क्षणात् हंसाप्रमाणे आचरण करतो. (म्हणजेच परमहंसस्थिती प्राप्त करतो.) ते ज्ञान म्हणजे शाश्वत सौंदर्याचा क्षणोक्षणी उमलणारा उनमेष असतो.

H$îUmZÝX_hmëbmg OrdnÎm{bH$mb`:ì&
`Zd Om`V VV ñ`mV kmZ k`{dOå^U_ì&&19ì&&

अनुवाद– कृष्णानन्दाच्या (ब्रह्मानंदाच्या) महान् प्रकाशात जीवरूपी पुतळीचा लय होतो. ज्यामुळे हे सर्व घडते ते ज्ञान ज्ञेयविस्तारक आहे.

AZÜ`ñV{ddVm {h {edH$îU_` dn:ì&
AZÝ`^pŠVggì`{_{VkmZ na _V_ì&&20&&

अनुवाद– शिवकृष्णमय शरीर म्हणजे अनध्यस्तविवर्त. त्याचीच अनन्यभक्तीने सेवा करावी हेच परम ज्ञान मानले जाते.

(अनध्यस्तविवर्त– ब्रह्मज्ञान झाले तरी प्रेमवृत्तीला आलंबन असलेला भगवंताचा विग्रह अज्ञानजन्य किंवा मायाकार्य नसल्यामुळे नाश पावत नाही.)

kmZdam½``ŠVZ ^pŠV`ŠVZ MVgmì&
àmß`V `{Õ _m j m` kmZ VV àmÀ`V ~Y:ì&&21&&

अनुवाद– ज्ञानवैराग्ययुक्त आणि भक्तिपूर्ण मनाने जे मोक्षाप्रत नेते त्यालाच बुधजन 'ज्ञान' म्हणतात.

Am`Y_m _hmZ Y_: emœV: H${bZmeH$:ì&
BË`VÁkmZ{_Ë`ŠV ^maVñ` _hX `e:ì&&22ì&&

अनुवाद–'आर्यधर्म हा महान् धर्म असून तो शाश्वत आणि कलिनाशक आहे', अशाप्रकारचे ज्ञान होणे भारताचे मोठे यश आहे.

dXm dXmÝVê$nU ñWm`H$ ^OV `e:ì&
Û`mbú` ^dX `Z kmZ VÁOrdVmaH$_ì&&23&&

अनुवाद– वेद हा वेदांतरूपाने चिरस्थायी यश मिळवितो. दोघांचे लक्ष्य (वेद आणि वेदांत) ज्या ज्ञानामुळे साध्य होते ते ज्ञान जीवतारक आहे.

{d^mpÝVa{hV {MÎm pñWam empÝV ànÚVŸ&
`Z VÁkmZ{_Ë`ŠV kmZ Z ^mpÝVH$maU_Ÿ&&24Ÿ&&

अनुवाद– ज्याच्या योगे चित्त (मन) भ्रांतीरहित होऊन स्थिरशांती प्राप्त करते. त्यालाच ‘ज्ञान’ असे म्हटले जाते. कारण ‘ ज्ञान ’ हे भ्रांतीचे कारण होऊ शकत नाही.

A^mÝVm _Z`: gd bmH$H$ë`mUhVdŸ&
àdÎmmñVf ZmkmZ kmZ_VÝ_Zr{fUm_Ÿ&&25Ÿ&&

अनुवाद– सर्व मुनी भ्रांती नसलेले आहेत. ते लोककल्याणासाठी ज्ञानाकडे प्रवृत्त झालेत. ते त्यांचे अज्ञान नव्हते तर हेच मनीषी लोकांचे ज्ञान आहे.

eãXf ^mpÝV_mgmÚ VÎdkmZZ d{#mVm:Ÿ&
OrdZ _m{hV H${MV H$dV@kmZH$maUmVŸ&&26Ÿ&&

अनुवाद– शब्दजाळ्यांमध्ये अडकून तत्त्वज्ञानापासून वंचित असलेले काही लोक आपले जीवन अज्ञानामुळे संभ्रममय करून घेतात.

eãXîdd _hV VÎd {Z{ j ßV _m j gmYZ_Ÿ&
BËW `Z gXm  eãXm: à`Á`ÝV g ~{Õ_mZŸ&&27Ÿ&&

अनुवाद– या शब्दांमध्येच मोक्ष देणारे मोठे तत्त्व दडलेले आहे, असा विचार करून जो शब्दांचा सतत उपयोग किंवा प्रयोग करतो तो बुद्धिमान ठरतो.

`ÁkmZ ^pŠV_mY` VZV VÁkmZ_pÝV___Ÿ&
V{ØÞ H$dbmkmZ OZmZm _mhH$maH$_Ÿ&&28Ÿ&&

अनुवाद– जे ज्ञान भक्तिमाधुर्य वाढविते ते ज्ञान अंतिम ज्ञान होय. त्याशिवाय इतर ज्ञान लोकांना मोहित करणारे आहे.

kmZ {dZm H$W àr{Varœa@{n ^dÞUm_Ÿ&
Vñ_mXreJUJm_ OmZrV {dJVÁdam:Ÿ&&29&&

अनुवाद–ज्ञानाशिवाय मानवाच्या मनात ईश्वराविषयी प्रेम कसे उत्पन्न होईल? म्हणूनच

ज्यांची मानसिक पीडा नष्ट झाली आहे (जे तापरहित आहेत) त्यांनी ईश्वराच्या गुणसमूहाला जाणून घ्यावे.

AÚœrZ gXm ^mì` OrdZ OrdYmaH$:Ÿ&
Vñ_mX Y_ g_m{lË` Z` OrdZ_Îm__Ÿ&&30&&

अनुवाद– जीवधारकांनी 'आपले जीवन नश्वर (आजपुरतेच) आहे' असा सतत विचार करावा आणि धर्माचा आश्रय घेऊन किंवा धर्मपालन करीत आपले उत्तम जीवन घालवावे.

`Zm@h^mdZm JmT d{YVm J{dVm@{_VmŸ&
kmZ VÞd gJmø Ë`mÁ` ñdj_{_ÀNVmŸ&&31&&

अनुवाद– ज्यामुळे आपली अहंभावना दृढ होऊन सतत वाढीला लागेल, तसेच ज्यामुळे गर्व अमाप वाढेल, अशा ज्ञानाचा स्वतःचे कल्याण इच्छिणाऱ्यांनी संग्रह न करता त्याग करावा.

`ZmÝV:empÝVéXÜdñVm {d{jßV {MÎm_ÝVV:Ÿ&
kmZ VÞd gJmø gVm dM:g ^pŠVV:Ÿ&&32Ÿ&&

अनुवाद– ज्या ज्ञानामुळे आपली अंतःशांती किंवा मनःशांती उद्ध्वस्त होऊन अंतर्मन किंवा चित्त विक्षिप्त होते. अशाप्रकारचे ज्ञान सज्जनांच्या वचनांवर विश्वास ठेवून संग्रहीत करू नये.

M{jÛma OJËnrËdm dmgZm{^{Z~Ü` MŸ&
ñd_Z:\bH {ZË` ñdXÝV H${MX^H$m:Ÿ&&33&&

अनुवाद– काही मंदमती आपल्या डोळ्यांनी या जगाचे प्राशन करून आणि वासनांनी बांधले जाऊन स्वतःच्या मनःपटलामध्ये रमत असतात.

M{jZ_rbZ àmßVm empÝV_ÝVJVm gXmŸ&
CÝ_rbZ@{n gdÌ `: àmßZm{V g `m{JamQ>Ÿ&&34Ÿ&&

अनुवाद– डोळे बंद केल्यावर नेहमी आत मिळणाऱ्या शांतीचा जो डोळे उघडल्यानंतरही सर्वत्र अनुभव घेतो तो खरा योगिराज आहे.

AmdÎmM jaË`ÝVm empÝV `m àmß` ZÝX{V&
~{hü Vm gXm àmß` ZÝXVmXrœaÀN>`m&&35&&

अनुवाद– डोळे बंद केल्यावर ज्या अत्यंत शांतीला प्राप्त करून मनुष्य आनंदित होतो, तीच शांती ईश्वराच्या इच्छेने बाहेरही सतत मिळवून आनंदित व्हावे.

Ah __{V Ordñ` {M• X: I {ddYH$&
V`m{ddMZ gË` Zme ^d{V ZmÝ`Wm&&36&&

अनुवाद–'अहं, मम' (मी, माझा) अशी जीवाची चिह्ने म्हणजे जीवाचा विचार हा दुःख वाढविणारा आहे. त्याचे (त्या दोघांचे) विवेचन झाल्यावर नक्कीच (दुःखाचा) नाश होतो, दुसऱ्या प्रकारे नाही.

Bœañ`mh{_Ë`H$m __m`{_{V Mmnam&
ÑT>~Õçm H$V MÎm {Z:I `gàX _V&&37&&

अनुवाद– 'मी ईश्वराचा' ही एक भावना आणि 'माझा हा '(ईश्वर) अशी दुसरी भावना आपल्या बुद्धीमध्ये दृढ केल्यास त्या भावना सर्वश्रेष्ठ पद मिळवून देतात.

Bœam _{V_mZd JéênU ^mgV&
BËW `ñ` Jam ^pŠV: g _ŠVm ZmÌ ge`:&&38&&

अनुवाद– गुरु हा ईश्वराचेच साकार रूप आहे. अशाप्रकारे ज्याची गुरुवर श्रद्धा असते तो मुक्त होतो यात यंशय नाही.

AmÚÝVdpÝV ^Vm{Z Vfm ÐîQ>m _hmZ {d^:&
g EdmÝV: à{dí`VmÝ`O`Ë`mË_VOgm&&39&&

अनुवाद–आदि आणि अंत असलेल्या सर्व प्राणीमात्रांचा (जीवधारी प्राण्यांचा) द्रष्टा महान् ईश्वर आहे. तोच आपल्या अंतर्मनात प्रवेश करून आत्मतेजाने सर्व प्राणीमात्रांना ऊर्जा प्रदान करतो.

AkmËdm Vñ` VOñVÁkmËdm Mm{n {d_m{hVm:&
~møîdd {h êH$nf {dH$mamZ H$dV OZm:&&40&&

अनुवाद– त्या तेजाला न जाणणारे किंवा त्या तेजाबद्दल ज्ञान मिळवूनही भ्रांतचित्त असणारे लोक फक्त बाह्यस्वरूपाने किंवा प्रकृतीनुसार विकारसहित कार्य करीत असतात.

j UZmË_mZ_mbmÀ` {dH$maä`: nWH$ pñWV_ý&
`m@ÝV:emÝV j UmX {dÝV g YÝ`m `m{JamQ ñd`_ý&&41ý&&

अनुवाद- क्षणामध्ये स्वतःला विकारांपासून अलिप्त असे पारखून जो लवकरच अंतःशांती प्राप्त करतो तो योगिराज स्वतः धन्य आहे.

kmZ k`ñ` VmXmËå` kmV^X{dd{OV_ý&
VXŠ` ~÷ {ZÛÝÛ gdH$ë`mUHmaH_ý&&42&&

अनुवाद-सर्व भेद सोडून ज्ञाता हा ज्ञेयाशी एकरूप होणे म्हणजे सर्वकल्याणकारक निर्द्वन्द्व ब्रह्म आहे.

AmXmdÝV M `ÞmpñV _Ü` ^d{V X{eV_ý&
VpÝ_Ï`m Vñ` {dkmZmXmË_Zm Z \$b Šd{MVý&&43ý&&

अनुवाद- जे आरंभी आणि शेवटी ही नाही, परंतु मध्ये दाखविले जाते ते सर्व मिथ्या(असत्य) आहे. त्याच्या ज्ञानाने आत्म्याचे फळ कधीही मिळत नाही.

aÁOm gn^_: emñÌ ÑîQmÝVËdZ Xí`Vý&
gnñdê$n{dkmZmV H$ñ` qH$ \$b_À`Vý&&44ý&&

अनुवाद- 'दोरीच्या ठिकाणी सर्पभास होणे' हा दृष्टांत शास्त्रामध्ये दिलेला असतो. त्यानुसार सर्पस्वरूपविज्ञानाने कोणाला काय फळ मिळते?

aÁOñdê$n{dkmZ ^` H$ån{XH$ ñdV:ý&
ZîQ ñ`mV gË`{dkmZ àXÎm \$b_pÝV__ý&&45&&

अनुवाद- दोरीचे ज्ञान झाल्यावर भीती आणि कंपन स्वतःच नाहीसे होते. त्यामुळे सत्यज्ञानच अंतिम फळ प्रदान करते.

kmZ ñ_{Vü {dkmZ_hmnmhm ZUm gXmý&
gdœamX ^dÝË`V {d{eîQ H$mb_m{I Vm:ý&&46ý&&

अनुवाद- ज्ञान, स्मृती, विज्ञान, तर्क-वितर्क हे सगळे विशिष्ट काळाच्या आश्रयाने मनुष्याला नेहमी ईश्वरापासूनच प्राप्त होतात.

Vñ_mÁkmZ Zam Jd_kmZ X: I nrSZ_ý&
ZmßZ`mXrœa ^ma Ý`ñ` gÝVîQ_mZg:ý&&47&&

अनुवाद- त्यामुळे त्या ईश्वरावर आपला सर्व भार सोपवून मानसिक दृष्ट्या संतुष्ट

राहून ज्ञानाचा गर्व आणि अज्ञानाचे दुःखही करू नये.

Zm@kmZ bm{HH, X: I OZ`V nmabm{HH_Ÿ&
nmabm{HH_kmZ _hÞme`V \$b_Ÿ&&48&&

अनुवाद– लौकिक अज्ञान हे पारलौकिक दुःख उत्पन्न करू शकत नाही. पण पारलौकिक अज्ञान मात्र सर्वश्रेष्ठ फळाचा नाश करण्यास कारणीभूत ठरते.

Vñ_mX kmZr VWm `mJr ^pŠV_dm{ I Vm gXmŸ&
ñdOÝ_ g\$b H$V g_Wm ^dVm ^{dŸ&&49&&

अनुवाद– त्यामुळे ज्ञानीपुरुष आणि योगीमानव सतत भक्तीचाच आश्रय घेऊन स्वतःचा जन्म या भूमीवर सार्थक करू शकतात.

B{V I rJbm~JrVm`m fîRm@Ü`m`:Ÿ&

⌘⌘⌘

gßV_m@Ü`m`:

AW ^pŠV àdú`m{_ OrdmZm {hVH$må``m¶&
`m gV _m j gm_mÁ` `m½`mZm gå`Jm{l Vm¶&&1&&

अनुवाद– जीवांच्या कल्याणाच्या इच्छेने मी आता भक्तीबद्दल सांगणार आहे.योग्य रीतीने आश्रय घेतल्यास जी योग्य किंवा अधिकारी लोकांसाठी मोक्षसाम्राज्य निर्माण करते.

^pŠVkmZ`V: gm j mV gàXm`ñVnpñdZm_¶&
^mJdVm@`_Ë`ÀM: gdemñÌmWgmaX:¶&&2¶&&

अनुवाद–तपस्व्यांचा संप्रदाय भक्ती आणि ज्ञान यांनी परिपूर्ण असतो. सर्वशास्त्रार्थाचे सार सांगणारा हा भागवतसंप्रदाय (भगवंताची भक्ती सांगणारा धर्म) अतिशय श्रेष्ठ आहे.

Ymamdmhr agm ^pŠVare VËnXJmMa¶&
ËdånXkm nam ^ŠVñV`maŠ` agmË_H$_¶&&3¶&&

अनुवाद– तत्पदगोचर ईश्वरामध्ये (भक्तीचे आलंबन असलेल्या सगुणाकार अनध्यस्तविवर्ताची सिद्धी झाल्यावर) भक्तीरस धारावाही असतो. त्वम्पदज्ञ म्हणजे अद्वैत ज्ञानसंपन्न भक्त किंवा स्वतःच्या अज्ञानादी विशेषस्वरूपाचा त्याग करून उरलेले चैतन्यच 'ब्रह्म' होय असा ज्ञानानुभवसंपन्न श्रेष्ठ भक्त आणि तत्पदगोचर ईश्वर या दोघांचे ऐक्य रस होय.

^pŠVü néfmW: ñ`mV n#m_: gdY{_Um_¶&
VËàmßË`m _m j gm_mÁ` Ham_bHVm ^OV¶&&4¶&&

अनुवाद– भक्ती हा सर्वधर्मीयांसाठी पाचवा पुरुषार्थ होऊ शकतो. ती साध्य झाली तर मोक्षसाम्राज्य सहज हस्तगत होईल.

{~å~ _hœa: gm j mÁOrdñVËà{V{~å~H$:¶&
ÑpîQgpîQàdmX@{n ^pŠVZ hr`V nam¶&&5¶&&

अनुवाद– महेश्वर हा बिंब असून जीव हा त्याचे प्रत्यक्ष प्रतिबिंब आहे. दृष्टीसृष्टिवादानुसार देखील पराभक्तीचे श्रेष्ठत्व कमी होत नाही. अथवा पराभक्ती नाश

पावत नाही.

Vñ_mXd V _ŠVmZm_{n gd{dbmnZ¡&
n#m_: néfmWm@` ^pŠVê$n: àH$ï`V¡&&6&&

अनुवाद– म्हणूनच सर्वशोकरहित झालेल्या मुक्त (जीवन्मुक्त) लोकांसाठी देखील हा 'भक्तीरूप' नावाचा पाचवा पुरुषार्थ सांगितला आहे.

(प्रसिद्ध चार पुरुषार्थ– धर्म अर्थ, काम, मोक्ष.)

BœaU àXÎmm`m dmM: gmWŠ`_rpßgV_¡&
^pŠV_d àH$duV dmJU hr`V VV:¡&&7¡&&

अनुवाद– ईश्वराने दिलेल्या वाणीचे सार्थक्य मिळविण्यासाठी भक्तीच करावी किंवा भक्तीमार्गच निवडावा. त्यामुळे वाचाऋण पूर्णपणे फिटते. अथवा वाचाऋणाचा नायनाट होतो.

nÊ`mÀN{ÕénmñVñV ñW`ª kmZm{Û_ŠVVm¡&
àmaãYm{^^dm ^ŠV[aË`VV gË`_pÝV___¡&&8&&

अनुवाद– पुण्यामुळे शुद्धी, उपासनेमुळे स्थैर्य, ज्ञानापासून मुक्ती आणि भक्तीमुळे प्रारब्धनाश हेच अंतिम सत्य आहे.

g_mYm ì`{VaH$U ~÷ ^d{V JmMa_¡&
^ŠVmdÝd`ê$nU VXdmZÝXH$maH$_¡&&9¡&&

अनुवाद–समाधीमध्ये व्यतिरेकाने ब्रह्म गोचर होते तर तेच आनंदकारक ब्रह्म भक्तीमध्ये अन्वयरूपाने दृष्टीगोचर होते किंवा अनुभवास येते.

dam½` ÑT{`V ^pŠV_heñ` Jar`gr¡&
agmñdmX{dZmem` IrH$îUñ` VmÑer¡&&10&&

अनुवाद– वैराग्य दृढ करण्यासाठी महेशाची भक्ती ही श्रेष्ठ आहे. म्हणजे शिवभक्ती ही रागनिवृत्तीसाठी करावी. त्याचप्रमाणे श्रीकृष्णभक्ती ही रसास्वाद नाहीसा करण्यासाठी करावी.

BœampñVËdYr`ñ` Vñ` ^ŠË`{YH$m[aVm¡&
g ~m÷Um Znm dí`: eÐm dm@ß`ÝË`Om@{n dm¡&&11¡&&

अनुवाद– ईश्वराचे अस्तित्व स्वीकारणाराच भक्तीसाठी अधिकारी असतो. तो ब्राह्मण,

राजा, वैश्य, शूद्र किंवा अन्त्यज (नीचयोनीमध्ये जन्म घेणारा) यांपैकी कोणीही असू शकतो.

gdfm_{n dUmZm na_mË_H$g I `mVm&
VX^ŠVa{YH$ma#m ñd` àmh OZmXZ:&&12&&

अनुवाद– सर्व वर्णांचा म्हणजेच वर्णव्यवस्थेचा एकमेव आश्रय परमात्माच असल्याने त्याच्या भक्तीचा अधिकार सर्वांनाच आहे असे स्वयं जनार्दनाने म्हटले आहे.

eãXmËWm MVgm d{Îm: gmú`Ý_ I V`m pñWVm&
JôUm{V na_mZÝX VX^ŠVm _mZ_À`V&&13&&

अनुवाद– शब्दांद्वारे उत्पन्न झालेली मनाची वृत्ती (भक्ती) ही साक्षी होऊन चैतन्यासमोर उभी राहाते. परमानंदाचा अनुभव घेणारी ती वृत्ती भक्तीमध्ये प्रमाण मानली जाते.

nam@na{V gm ^pŠV{Û{dYm emñÌ{Z{üVm&
_»`m JmUr{V Vñ`mü ^XÛ` àH$Ï`V&&14&&

अनुवाद– पराभक्ती आणि अपराभक्ती असे भक्तीचे दोन प्रकार शास्त्रसंमत आहेत. तिचेच मुख्या आणि गौणी असे दोन भेद सांगितले आहेत.

AmË_gm jmËH$V: àåUm b`: Šdm{n Z gå^dV&
BX_d na à_ _»`m ^pŠV[a{V ñ_Vm&&15&&

अनुवाद– आत्मसाक्षात्कार झाल्यावर प्रेमाचा विनाश कधीही संभवत नाही. याच सर्वश्रेष्ठ प्रेमाला ‘मुख्यभक्ती’ असे म्हटल्या जाते.

Ah {^ÞmË_gñH$mam ÐV MV{g `m ^dV&
\$b{^ÞV`mØV: g agm ^pŠVb j U:&&16&&

अनुवाद– जो अहंकारभिन्न संस्कार द्रवीभूत (विरघळलेल्या) मनामध्ये उत्पन्न होतो. तेव्हा फळापासून वेगळ्या रूपाने उद्भूत झालेला तो रस भक्ति आहे.

nam ^pŠV[a` eÕm à_gmJab j Umí&
Cnm{Yg{hVm `m ñ`mX JmUr{V àmÀ`V ~Y:í&&17í&&

अनुवाद– शुद्ध प्रेमलक्षणाने परिपूर्ण भक्ती म्हणजेच पराभक्ती. तसेच जी उपाधीने सहित भक्ती असते तिला ‘गौणी’ असे विद्वानलोक म्हणतात.

gÎdmÐH$ ÐV {MÎm à‡mXm Om`V ñd`_í&
g Ed agVm_Ë` ^pŠVZmåZm@{^Yr`Ví&&18&&

अनुवाद– सत्त्वगुण वाढल्यावर द्रवीभूत झालेल्या चित्तामध्ये प्रह्लाद (आनंद) स्वतःच उत्पन्न होतो. तोच आनंद रसरूपाला प्राप्त होऊन ‘भक्ती’ नावाने संबोधला जातो.

AÑîQ XeZmËH$ÊRm ÑîQ {dûcf^réVmí&
ÑîQ@ÑîQ@{n _hX X: I VXß`pñV _hV g I _í&&19&&

अनुवाद– परमेश्वर दृष्टीस न पडल्यास दर्शनाची उत्कंठा, दिसल्यावर वियोगाचे भय, तसेच दिसल्यावरही आणि न दिसता सुद्धा फार दुःख होते. परंतु ते दुःख देखील मोठे सुखदायक असते.

gXm H$îUnXààUm _mZg ÐdVm Z`Ví&
VXm VXm@H${V{Xì`m _mZg pñWaVm dOVí&&20&&

अनुवाद–सतत कृष्णपदाच्या प्रेमाने आपले मन द्रवीभूत करावे. तेव्हाच ती दिव्याकृती आपल्या मनामध्ये स्थिर होते.

Ir[a{V àmÀ`V amYm IrH$îUm amY`m `V:í&
IrH$îUZm_gH$s{VñV`m: gmjmV ñ_{V: namí&&21í&&

अनुवाद– राधेला ‘श्रीः’ असे म्हटले जाते. श्रीकृष्ण म्हणजे राधेसोबत असणारा कृष्ण. त्यामुळे श्रीकृष्णाच्या नावाचे संकीर्तन त्या दोघांचेही प्रत्यक्ष स्मरण करणे होय.

edm ^Ëdm Z_X {dîU VZ eå^: àgrX{Ví&
dîUdüm{n Z_ÀN^ VZ {dîU: àgrX{Ví&&22í&&

अनुवाद– शैव (शिवभक्त) होऊन विष्णूला नमन केले असता शिव प्रसन्न होतो. तसेच वैष्णव (विष्णुभक्त) असूनही शिवाला नमस्कार केल्यास विष्णु प्रसन्न होतो.

{nVm eå^: n{V: H$îU: {nVm H$îU: n{V: {ed:Ÿ&
C^`mZ ^dX ^X B{V àmMm _V {hV_Ÿ&&23&&

अनुवाद– पिता शंभु किंवा शंकर आणि पती म्हणजे कृष्ण, तसेच पिता कृष्ण आणि पती शिव असे म्हटल्यास काही हरकत नाही. कारण दोघेही एकच असून त्यांच्यामध्ये कोणताही भेद नाही असे प्राचीनांचे स्पष्ट मत आपल्या हिताचे आहे.

kmZ em‘a_ÛV _Ya ^pŠVg{kV_Ÿ&
^pŠV: àr{Va{dpÀNÞm Jam dm {edH$îU`m:Ÿ&&24Ÿ&&

अनुवाद– शांकर अद्वैत ज्ञान (शंकराचार्यांच्या अनुयायांद्वारे प्रसार केल्या गेलेले अद्वैत ज्ञान म्हणजे शांकर अद्वैत.) हे ‘मधुरभक्ती’नावाने संबोधले जाते. आपल्या गुरुविषयी किंवा शिवकृष्णाविषयी असलेले अखंड प्रेम म्हणजेच ‘भक्ती’ होय.

g_mYm ñ`mXh ~÷ ì`ËWmZ Xmg^mdZmŸ&
VmÑer ^mdZm lîRm àmÀ`V ~÷{dÛa:Ÿ&&25&&

अनुवाद– समाधीमध्ये असतांना ‘अहं ब्रह्म’ ही भावना आणि समाधीतून जागृत झाल्यावर आलेली दासभावना श्रेष्ठ असते, असे ब्रह्मविद् किंवा ब्रह्म जाणणारे म्हणतात.

ËdnXml{`Ur àr{V: kmZm{^_mZd{OVmŸ&
VËnXmW g_mnÞm ^pŠV[aË`{^Yr`VŸ&&26&&

अनुवाद– त्वं पदाच्या आश्रयाने राहाणाऱ्या प्रीतीत ज्ञानाचा गर्व मुळीच नसतो. तीच प्रीती तत्पदार्थाये ज्ञान (आत्मज्ञान) झाल्यावर ‘भक्ती’ म्हणविली जाते.

ì`ËWmZ km{ZZ: eŠ`m Xhmh‘ma B[aV:Ÿ&
Vñ_mÁkmZmÎmam ^pŠVJdmnhm[aUr _VmŸ&&27Ÿ&&

अनुवाद– व्युत्थान झाल्यावर ज्ञानी लोकांचा देहाहंकार राहू शकतो. म्हणूनच ज्ञानोत्तरभक्ती ही गर्वहरण करणारी मानली जाते.

BœaUd _m`m ñdm_m{lË` ear[aVmŸ&
eara VÀM Xdñ` {ZË`_dmÀ`V ~Y:Ÿ&&28&&

अनुवाद– ईश्वराने सवतःच्या मायेने शरीर निर्माण केले. त्यामुळेच‘ ते देवाचे शरीर नित्य आहे’ असे बुद्धिमान लोक म्हणतात.

^JdV: earañ` gÎm ñ`mV nma_m{WH$s&

à{V^mgmdpÀNÞm gm {ZË`d J{XVm ~Y:&&29&&

अनुवाद– भगवंताच्या शरीराची सत्ता ही पारमार्थिक म्हणजे वास्तविक असते. म्हणूनच ती सत्ता नित्य आणि भ्रमरहित असल्याचे बुधांनी म्हटले आहे.

KQmX_{ÎmH$mÑîQçm øZÜ`ñV{ddVVm&

Vñ`d ~÷ÑîQçm V ñ`mXÜ`ñV{ddVVm&&30&&

अनुवाद– मृत्तिकेच्या दृष्टीने घटादी वस्तू अनध्यस्तविवर्त आहेत आणि ब्रह्मदृष्ट्या विचार केल्यावर त्याच वस्तू अध्यस्तविवर्त म्हणजेच ब्रह्माधिष्ठित ठरतात.

A{YîRmZñ` ~mY@{n {ddVm `m@ZdVV&

AZÜ`ñV{ddVm@` ^JdËàr{VdYH$:&&31&&

अनुवाद– अधिष्ठानाचा बोध झाल्यावर सुद्धा जो विवर्त किंवा जी माया तशीच अनुवर्तित होते अथवा राहाते, तो भगवंताबद्दलचे प्रेम वाढणिारा अनध्यस्तविवर्त असतो.

Aä`mg b``mJñ` `mJemñÌmŠVar{VV:&

AZÜ`ñV{ddVñ` gmjmËH$ma: ñd`^dV&&32&&

अनुवाद–योगशास्त्रामध्ये सांगितलेल्या रीतीप्रमाणे लययोगाचा अभ्यास केल्यास अनध्यस्तविवर्ताचा साक्षात्कार सहज किंवा आपोआप होतो.

{ZJUÝV na~÷ ñd^ŠVmZ{OKj`m&

gJU ^m{V ^VmZm_mZÝX dY`V gXm&&33&&

अनुवाद– निर्गुण परब्रह्म तर स्वभक्तावर अनुग्रह करण्याच्या इच्छेने सगुणच प्रकट होते आणि जीवांचा आनंद सतत द्विगुणित करीत असते.

kmZœam _hmamO: EH$ZmWñVWm gYr:&

VH$mam_ü gXd`ümÝ` gÚm{Jn"dm:&&34&&

अनुवाद– ज्ञानेश्वरमहाराज, विद्वद्वर एकनाथ तसेच तुकाराम आणि इतर सत्पुरुष हे सर्व उत्तम योग्यांमध्येही श्रेष्ठपुरुष आहेत.

Bœañ` eara V ñdmZ^Ë`m Ý`Xe`Zï&
AZÜ`ñV{ddVñ` àm_mÊ` VV Ed {hï&&35ï&&

अनुवाद– ईश्वराचे शरीर त्यांनी स्वानुभूतीने दाखविले हेच अनध्यस्तविवर्ताच्या दृष्टांतरूपाने सांगितले जाते.

~÷kmZ@{n H$îUm{X eara Z {ZdVVï&
AZÜ`ñV{ddVËd Vñ_m{XË`d ~mÜ`Vm_ï&&36&&

अनुवाद– ब्रह्मज्ञान झाल्यावर सुद्धा कृष्णादी सगुणविग्रह किंवा सगुणशरीर नाश पावत नाही. त्यामुळे ते अनध्यस्तविवर्तच समजावे.

A{YîRmZñ` ~mYZ {ZdË` `ÀM Ñí`Vï&
VXÜ`ñV{ddVñ` ÑîQmÝVËdZ Jr`Vï&&37ï&&

अनुवाद– अधिष्ठानाच्या बोधाने जे निवृत्त होते ते अध्यस्तविवर्ताच्या दृष्टांतरूपाने सांगितले जाते.

aÁOkmZZ gnñ` `m ~mYm {d{ZdVVï&
g Edm Ì {h ÑîQmÝV: eŠVm aOVYr~Y:$ï&&38&&

अनुवाद–दोरीचे ज्ञान झाल्यावर सर्पाचा बोध नाहीसा होतो. तोच दृष्टांत याठिकाणी विद्वानांनी ‘शिंपल्यामध्ये चांदीचा बोध’ या रूपाने मांडला.

~÷Ê`Ü`ñV_dX {dœ _mhnam`U_ï&
~÷kmZZ gånU {dœ_d {ZdVVï&&39&&

अनुवाद– हे सर्व मोहयुक्त जग ब्रह्मावर अज्ञानाने आरोपित आहे.म्हणूनच ब्रह्मज्ञान झाल्यावर संपूर्ण विश्वच नाहीसे होते. याचाच अर्थ त्या ब्रह्मज्ञानी पुरुषाच्या दृष्टीने फक्त ब्रह्मच शेष असते अथवा संपूर्ण जग हे ब्रह्ममय दिसते.

{H$ÝV ~÷à~mY@{n ïrH$îUm{XearaH$_ï&
{ZdVV `VñVñ_mXZÜ`ñV{ddVmï&&40&&

अनुवाद– परंतु ब्रह्मप्रबोध झाल्यावरही श्रीकृष्णादी देहाची निवृत्ती होत नाही म्हणून ते अनध्यस्तविवर्त होय.

`Ì `Ìmd{VOmVm kmZ_md{VZmeH$_Ÿ&
`Ìmd{V^dÞd VÌ VÞme Ed ZŸ&&41Ÿ&&

अनुवाद– जिथे जिथे (अज्ञानाचे) आवरण असते तिथे तिथे ज्ञान हे त्या आवरणाचा नाश करणारं ठरतं. तसेच ज्याला आवरणच नाही त्याचा नाशही होत नाही.

Bœañ` earañ` Zmd{VñV ^dV Šd{MVŸ&
Vñ_mÁkmZ{ZdË` VV Zd ñ`mV emñÌdmŠ`V:Ÿ&&42Ÿ&&

अनुवाद– ईश्वराच्या शरीराचे आच्छादन तर कधीच होत नाही. त्यामुळे शास्त्रवाक्याने ज्ञान झाल्यावरही ज्ञानामुळे ते निवृत्त होत नाही.

Vñ_mX {dXh_ŠVm M ^pŠV: ñ`mV ñdrH$Vm namŸ&
ZmMXmZÝX EdmÌ H$W ì`Á`V VÎdV:Ÿ&&43&&

अनुवाद– त्यामुळे विदेहमुक्तीमध्ये देखील पराभक्ती स्वीकारली जाते. नाही तर खरा आनंद याठिकाणी कसा बरे प्रकट होईल?

Orde`m: namZÝXê$nUmÌ ì`dpñW{V:Ÿ&
^ŠVm {h àmÀ`V g{ØñVñ_mV gm gì`Vm ~Y:Ÿ&&44Ÿ&&

अनुवाद– भक्तीमध्ये जीव आणि ईश्वर या दोघांची परानंदरूपाने स्थिती असते असे सज्जनांचे मत आहे. म्हणूनच बुद्धिवंतांनी भक्तीचे सेवन करावे किंवा भक्तीमार्गाचा अवलंब करावा.

`m àrqV Jm{nH$m H$îU amgH$sSmg dëb^Ÿ&
Xe{`Ëdm namZÝX àmßZmV gm ^pŠVéÎm_mŸ&&45&&

अनुवाद–गोपिका रासक्रीडेत आपल्या प्रियकर कृष्णाबद्दल जी प्रीती दाखवून परानंद मिळवितात, ती भक्ती सर्वोत्तम किंवा सर्वश्रेष्ठ आहे.

ÑpîQgpîQ{ddmX@{n ^pŠV^d{V JmnVmŸ&
d{Îmê$nm nam ^pŠV: gpÝYê$n: à~mYH$:Ÿ&&46&&

अनुवाद– दृष्टिसृष्टिविवादात सुद्धा श्रीकृष्णामध्ये भक्ती असते. त्याठिकाणी वृत्तीरूप म्हणजे वृत्तीव्याप्ती परभक्ती संधीरूप प्रबोधक ठरते.

ì`ËWmZ M g_mYm M `m ^dV H$îUê$nVm&
gm ^pŠV: na_mËH$îQ>m `m ñd`_m j ê$nUr&&47&&

अनुवाद– व्युत्थानामध्ये आणि समाधीत जी कृष्णरूप भक्ती असेल तीच सर्वोत्कृष्ट असून स्वतः मोक्षरूप आहे.

gmJaU {H$_ñ_mH$ {~ÝXd _hV g I _&
{ZamH$maU qH$ Z: ñ`mV gJU ^m{V gÝXa_&&48&&

अनुवाद– सागराशी आम्हाला काय करायचे आहे? त्याचा एक बिंदूही आम्हाला सुखकारक वाटतो. निराकाराने आमचे काय साध्य होणार? सगुणच आम्हाला सुंदर वाटतो.

IrH$îU H$îU OJXmË_H$ H$îU H$îU
H$îU à^m Xb` X: I _ef_ñ`&
BËW à^müaU_bJVñ` OÝ_
YÝ` VWm@Ý`OZX: I {dZmeH$#m&&49&&

अनुवाद– हे श्रीकृष्ण! हे कृष्ण! तू जगताचा रचयिता आहेस. हे कृष्ण! हे प्रभो! तू अशेष दुःखाचा नाश करणारा आहेस. अशाप्रकारे ईश्वराच्या चरणांना शरण आलेल्यांचा आणि इतर लोकांच्या दुःखाचा विनाश करणाऱ्याचा जन्म धन्य आहे.

Jbm~amdgm{hË`nmWm{Z{Y{dbmS>ZmV&
`pÀMÝVZm_V àmßV VXÌ {Z{hV _`m&&50&&

अनुवाद– गुलाबरावमहाराजांच्या साहित्यसागराच्या मंथनाने जे चिंतनामृत मला मिळाले आहे ते मी याठिकाणी सांगितले आहे.

AZZ kmZ`kZ Vî`VmV na_œa:&
gVm {dMmagmJÝÜ` ì`mßZVm ^{d gdXm&&

अनुवाद– या ज्ञानयज्ञाने परमेश्वर संतुष्ट होवो आणि सज्जनांच्या विचारांचा सुगंध सतत या भूमीवर दरवळत राहो.

&& B{V IrJbm~JrVm`m gßV_m@Ü`m`:$&&
&& B{V IrJbm~JrVm g_mßVm &&